

KEYNESYEN MODEL BAĞLAMINDA COVID-19 PANDEMİSİNİN KÜRESEL EKONOMİYE MUHTEMEL ETKİLERİ: ABD VE ÇİN EKONOMİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Arş. Gör. Orhan ŞANLI

ÖZET

Ticaret savaşları 2019 yılında küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkiledi. Ticaret savaşları devam ederken, 2020 yılında DSÖ'nün pandemi kabul ettiği Covid-19 salgını tüm dünyada hızla yayılmaya başladı. Son üç ay içerisinde başta ABD ve Çin olmak üzere birçok ülkede üretim sektörü, havacılık sektörü, borsalar, sermaye hareketliliği, faiz oranları, makroekonomik değişkenler tümüyle etkilenmeye başladı. Ekonomiler daralmaya devam ederken, 2020 yılının küresel ekonomide küçülme yılı olacağı artık kesinlik kazanmıştır. Belki de dünya son yüzyılda en büyük felaketle karşı karşıyadır.

Bu çalışmada korona salgınının ekonomik etkileri Keynesyen model çerçevesinde incelenmiştir. Son 10 yıl içerisinde GSYH'yı oluşturan 3 temel sektörün GSYH içerisindeki ortalama payları hesaplandı. Böylece 2020'de her bir sektörde meydana gelecek %5'lik değişimin küresel GSYH'yı % kaç oranında etkileyeceği tahmin edilmiştir. Ayrıca koronavirüsün pandemi kabul edilmesi ile birlikte, küresel piyasalarda ve bölge ekonomilerinde meydana gelen değişimler incelenmiştir. Buna göre altın, dolar endeksi, borsalar, uluslararası uçuşlar, uluslararası belirsizlik endeksi gibi tüm dünyayı ilgilendiren alanlarda şok etkisi yaratan değişimler meydana gelmiştir. ABD'de toplam sanayi üretimi son 101 yılın en düşük seviyesine indi. İşsizlik başvuruları tarihin en yüksek seviyesine çıktı. Çin'in sanayi üretim endeksi %15 azaldı. İşsizlik oranı 1980 yılından beri en yüksek seviye çıktı. Son olarak IMF, WTO, ILO gibi uluslararası kuruluşların tahminlerine göre 2020 yılında küresel ekonomi ve ticaret küçülecek, işsizlik ise artacaktır.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs, Covid-19, Küresel GSYH, Dış Ticaret, Ekonomik Kriz, Keynesyen Ekonomi.

¹ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, orhan.sanli@adu.edu.tr

THE POSSIBLE EFFECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON GLOBAL ECONOMY IN THE CONTEXT OF THE KEYNESIAN MODEL: A RESEARCH ON THE US AND CHINESE ECONOMICS

ABSTRACT

Trade wars negatively affected the global economy in 2019. While the trade wars continue, the Covid-19 outbreak, which WHO accepted as a pandemic in 2020, is spreading rapidly all over the world. In many countries, especially US and China, production sector, aviation sector, stock markets, capital mobility, interest rates, macro-economic variables have begun to be completely affected in the last three months. While the economies continue to contract, it was gain certain that 2020 will be the year of contraction in the global economy. Perhaps the world is facing the worst disaster in the last 2 centuries.

In this study, the economic effects of the corona epidemic were examined within the framework of the Keynesian model. Average shares of the 3 main sectors that make up GDP in the last 10 years were calculated. Thus, it is estimated that the 5% change that will occur in each sector in 2020 what percent will affect the global GDP. In addition, together with corona virus accepted as a pandemic, the changes in global markets and regional economies were examined. Accordingly, there have been shocking changes in areas that concern the world, such as gold, dollar index, stock markets, international flights, and international uncertainty index. Total industrial production in the US has dropped to its lowest level in the last 101 years. Unemployment applications was reached highest level in history. China's industrial production index decreased by 15%. The unemployment rate has reached its highest level since 1980. Finally, according to the estimates of international organizations such as IMF, WTO, ILO, global economy and trade will shrink and total unemployment will increase in 2020.

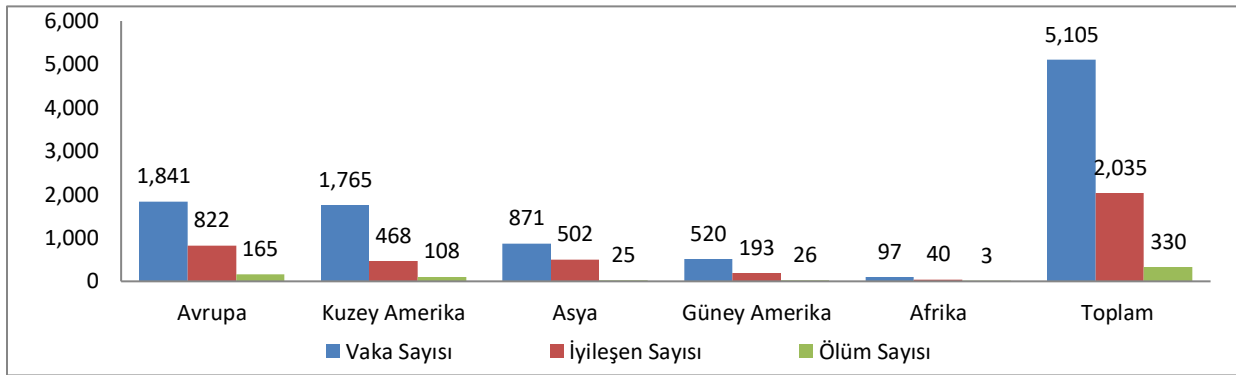
Keywords: Coronavirus, Covid-19, Global GDP, Foreign Trade, Economic Crisis, Keynesian Economy.

GİRİŞ

Çin'in Hubei bölgesinde 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 isimli yeni koronavirüs hızla yayılmaya devam ediyor. Çin'den sonra, 2020 Ocak itibari ile İran ve ardından İtalya, İspanya, Almanya, Belçika derken bütün Avrupa kıtasında yaklaşık 1 ay gibi kısa bir süre içerisinde salgın yayılmaya başladı. 20 Ocak'ta ABD'de ilk vakanın görülmesinin ardından (NEJM, 2020: 926) Amerika'da vaka sayısı 2 milyona, dünya genelinde ise 6 milyona yaklaşmıştır. Artık virüsün merkezi Çin değil Avrupa ve ardından Amerika haline geldi. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), virüsün yayılma hızı ve ölüm sayılarını göz önüne alarak 11 Mart 2020'de koronavirüsü pandemi ilan etti (WHO, 2020). Çin, büyük oranda salgını kontrol altına alarak kısıtlamaları ve karantinayı adım adım kaldırmaya başlamıştır. Avrupa ve ABD ise hem sağlık hem de ekonomik açıdan büyük bir kısıtlamaların içerisinde salgınla mücadelelerini sürdürmeye devam etmektedir.

Fakat DSÖ'nün riskin hala çok yüksek olduğunu ve tedbirleri hafifletmenin süreci tersine çevireceği yönündeki uyarılarına rağmen, ABD ve Almanya, Çekya, Danimarka, Norveç, İspanya, İtalya gibi bazı Avrupa ülkeleri tedbir amaçlı kısıtlamaları kademeli olarak adım adım kaldırma kararı aldılar (BBC, 2020). Salgının ne zaman biteceği konusunda kesin bir öngörü olmamakla beraber DSÖ, 12-18 aylık bir çalışma ile tedavi ve aşının geliştirileceği açıklamasına karşın Avrupa, ABD, Japonya ve diğer bazı bölgelerden gelen haberlerde aşının ilk uygulanma tarihi konusunda 2020 Eylül-Aralık arası dönemler ağırlık kazanmaktadır. Salgının sağlık üzerindeki etkisi konusunda bilim insanları, DSÖ, tıp enstitüleri çalışmalarını sürdürmektedirler. Salgının bir diğer önemli etkisi olan ekonomi konusunda ise OECD, IMF, FED, ILO, Dünya Bankası gibi kurumların yanı sıra dünya genelinde iktisatçılar, merkez bankaları, hükümetler, bilim insanları, proje, araştırma, yöntem, uygulama geliştirmektedirler. Kısacası tıp ve iktisat bilimleri belki de tarihte görülmemiş bir sorumlulukla ve duygu ile 21.yüzyılın en büyük vakasına karşı savaş vermektedirler. Dolayısıyla şunu söylemek uygun olacaktır, 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük felaket olma potansiyeli taşıyan bu salgında, yaklaşık 50 yıllık sağlık sistemleri ve ekonomi sistemleri büyük bir sınavın eşliğinden geçmektedir.

Şekil 1: Koronavirüsün Küresel Yayılımı (Bin Kişi)

Kaynak: Our World In Data, 2020. Not, veriler en son 21.05.2020 tarihinde güncellenmiştir.

Şekil 1'de 21 Mayıs 2020 itibari ile salgının bölgesel dağılımı gösterilmiştir. 5,1 milyonu geçen vaka sayısına karşın, 2 milyon kişi iyileşirken 330 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Şekilde de görüldüğü gibi Avrupa ve ardından Kuzey Amerika salgının yeni merkezi haline gelmiştir. ABD ise yaklaşık 1,6 milyon vaka ve 94 bin ölüm ile dünyada ilk sırada yer almaktadır. Güney yarım kürede salgın oldukça az olmasına karşın özellikle Güney Amerika ülkelerinde salgının yayılma hızı artmaya başlamıştır. DSÖ, yakın zamanda güney yarım kürede salgının hızla aratacağı ve Afrika ülkelerinde kıtlık sorununun artacağı yönünde uyarılarda bulunmaktadır.

Salgının Çin'de başlaması ile karantina önlemleri neticesinde Çin'in imalat sanayi üretimini Ocak ve Şubat 2020'de %15'e yakın azalmıştır (Trading Economics, 2020). Bütün hesaplar Çin ekonomisinin kayıpları ve bunun dünya ekonomisine etkileri üzerine yapılırken, 2020 Mart itibari ile salgının pandemi haline gelmesi sonucu, Avrupa, Amerika, Asya'yı öncelikli kapsayan küresel kayıplar analiz edilmeye başlandı.

Dolayısıyla hava yolu sektöründen imalat sanayiye, hizmetler sektöründen tarıma, borsalardan bankacılık sektörüne varana kadar küresel ticareti, sermaye yatırımlarını ve GSYH'yi etkileyen bütün değişkenlerin bu süreçten olumsuz yönde etkilendiği görülmeye başlanmıştır. Küresel kayıpların ne olacağı konusunda farklı görüş ve fikirler olmasına karşın, IMF ve DTÖ gibi uluslararası kurumlar ve iktisatçıların tahminleri doğrultusunda, %3-4 arası kayıplar olacağı fikri yoğunluk kazanmaktadır. Bu çalışmada koronavirüsün küresel etkileri, bölgesel bazlı ve dünya geneli için analiz edilmiştir. Keynesyen makro-ekonomik modelden yola çıkarak salgının küresel bazda etkileri tahmin edilmiştir. Bu amaçla dünya ekonomisinin yaklaşık %41'ini oluşturan en büyük 2 ekonomi olan Çin ve ABD üzerine ayrı bir inceleme yapılmıştır. IMF, Dünya Bankası, OECD, merkez bankaları, ülke ve bölge istatistik kurumlarının raporları, verileri ve tahminleri neticesinde çalışma tamamlanmıştır. Çalışma, GSYH, ticaret, havacılık sektörü, üretim, borsalar, istihdam, altın, küresel belirsizlik gibi seçilmiş makro ve mikro değişkenler üzerine kurulmuştur. Bu nedenle çalışmada koronavirüsün dünyada yol açtığı değişimlere geçmeden önce 1.bölümde teorik bir analiz yapılmıştır.

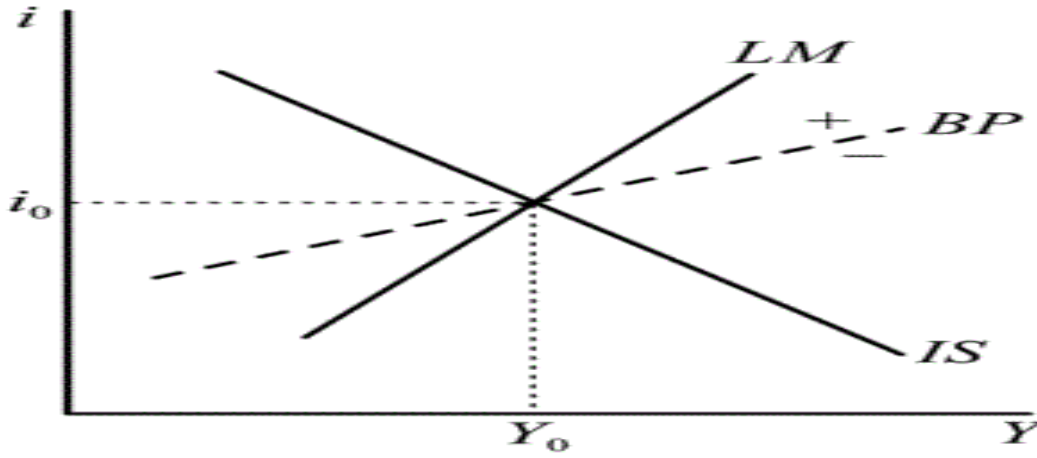
1. KEYNESYEN MODEL VE KORONAVİRÜSÜN EKONOMİK ETKİLERİNİN TEORİK ALT YAPISI

1929 Buhranı ile beraber dünya ekonomik sistemi, ekonominin makro ve toplam talep kısmını ekonominin temeline oturtan Keynesyen Model ile tanıştı. Her ne kadar 1973 Petrol Krizi sonrası etkisini yitirmiş olsa da model makro-ekonomiyi temsil etmeye devam etmektedir. Günümüzdeki koronavirüsün ekonomik etkileri 1929 Buhranına kısmen benzemektedir. Çünkü ekonominin talep yönünde büyük bir daralma meydana gelmiştir. Koronavirüs küresel salgın haline gelmeden önce Çin'de yayılmaya devam ederken, Çin ekonomisi üzerinden salgının küresel arzdaki etkileri analiz edilmişti. Çünkü dünyanın en fazla ticaretini yapan ve küresel tedarik zincirinin kilit rolünü üstlenen Çin'de salgın nedeniyle üretimin azalması, küresel çapta talebin değil arzın azalmasına yol açacaktı. Bütün hesaplar ve analizler bu konu üzerine yapılmıştı. Ancak çok kısa zaman içerisinde salgının Avrupa, Kuzey Amerika, Rusya ve Japonya'ya yayılmış olması, toplam arz artmaya devam ederken bir anda toplam talebin düşmesine neden oldu. Böylece arz ve talep arasında bir anda meydana gelen dengesizlik, koronavirüsün kısa zamanda talep yönlü etkisini güçlendirmiştir. Cari dönemde üretilen ve stoklardaki mal ve hizmetler atıl kalmıştır. Buna rağmen süreç derinleştikçe, üretim süreci yavaşladıkça, kademi olarak arz kısmında da sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Ayrıca Çin'in kısıtlamaları kaldırmaya başlaması, Avrupa'da kısıtlamaların adım adım azaltılması, ABD'nin 4 aşamalı üretimi tekrar canlandırma planları, toplam arzın yeniden canlanmasına katkıda bulunacak olmasına karşın, maalesef tüm dünyada toplam arzla beraber toplam talep de düşmeye devam ediyor. Bu süreçten, mal üretimi ve tüketiminden çok, küresel ekonominin yaklaşık %60'ını oluşturan eğlence, turizm, eğitim, taşımacılık, tatil, restoran faaliyetlerini kapsayan hizmetler sektörü etkilenmektedir.

Şu halde devletlerin toplam talebi ve toplam arzı canlandırmak, durgunluktan çıkmak ve GSYH'yı artırmak amacıyla kullanabilecekleri ve müdahale edebilecekleri en etkili seçenek kamu harcamalarını arttırmak ve parasal genişlemedir. Yani yerel hükümetin ve merkez bankasının anlaşarak müdahale edebileceği 2 seçenek para ve maliye politikalarıdır. Kamu harcamalarını finanse edecek bütçeye sahip olmayan veya bütçe açığı olan ülkeler içinse 2 yol vardır. Bunlardan biri borç, diğeri genişletici para politikasıdır (Stupak, 2019). Kamu harcamalarının finansını vergi yoluyla sağlamak oldukça güçtür ve salgın dönemindeki piyasayı canlandırma politikalarına da ters bir durumdur. Borçlanmanın maliyeti yüksek faiz ödemeleri, enflasyon ve ödeme güçlükleri iken genişletici para politikasının maliyeti yüksek veya hiper enflasyon, piyasayı canlandırmayan tüketim veya tasarruftaki artışlardır. Şu halde devletler için, kendi iç ekonomik sistemlerine göre iki seçenektan birini veya iki seçeneği de kademi olarak kullanmaktan başka çıkış yol gözüküyor. Belirlenecek olan politika dış ticareti de destekleyecek nitelikte olmak zorundadır. Genişletici para politikasının bir diğer sakıncası da sermaye çıkışlarını hızlandırmasıdır. Uygulanacak en ideal politika seçiminde enflasyon, faiz ödemeleri, dış ticaretin durumu, ödemeler dengesi, cari işlemler, politikanın piyasada oluşturacağı etki gibi bir çok faktörün iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Fakat bütçe açığının piyasayı canlandırma amacının ağırlık kazandığı durumlarda, enflasyon hedeflemesi değil ekonomik büyüme, istihdam ve üretime odaklanmak en iyi çıkış yolu olacaktır (Papadimitriou ve Wray 1994). Kesneysen model üzerinden çalışmanın teorik zeminini oluşturmakta yarar vardır. Devletlerin yönetmeye çalıştıkları şey üretim ve tüketimdir, yani GSYH ve toplam harcamadır(AE). İlk olarak GSYH'yi oluşturan unsurlar ve koronavirüsün ekonomiyi hangi kanallardan etkileyeceği tartışılmıştır. Böylece her ülkenin karşı karşıya kaldığı durum ve uygulanacak politikaların teorik zemini oluşturulmuş oldu. Salgının küresel düzlemde iktisadi etkisini ise Keynesyen modelden yola çıkarak, 2007-2018 yıllarında küresel GSYH ve GSYH'yı oluşturan kalemlerin ortalama payları üzerinden incelenmiştir. Böylece 2018 yılı verileri temelinde, 2020 yılında sektörlerde meydana gelen değişimlerle koronavirüsün küresel GSYH üzerinde nasıl bir etkiye yol açabileceği teorik olarak analiz edilmiş oldu. Henüz küresel ekonomiyi yönelik 2019 verileri açıklanmadığı için baz alınan yıl 2018 olarak seçilmiştir.

Maliye politikası, tüm dünyada salgının ekonomik etkilerini azaltmak amacıyla, hemen hemen bütün ülkelerde en çok kullanılan ve en etkili bir politikadır. Keynesyen modelde maliye politikası GSYH üzerinde, kamu harcamaları ile doğrudan bir etki oluşturur. Vergi affı, faiz oranları, döviz kurları politikaları yoluyla, özel tüketim harcamaları, yatırım harcamaları ve dış ticareti harekete geçirerek dolaylı bir etki yaratır. Uygulanacak olan maliye politikasının nihai amacı, GSYH'yı oluşturan kalemleri doğrudan ve dolaylı yollardan harekete geçirerek reel çıktıyı artırmaktır. Dışa açık bir ekonomide maliye politikasında denge IS-LM-BP dengesinin sağlanması ile mümkündür. Maliye politikası Keynesyen modelde toplam talebi artırmak için kullanılan ve geçerli bir politikadır (Goswami, 2014). Dünyanın içerisinden geçtiği salgında toplam talebi canlandırmak amacıyla Keynesyen Model'de mal, para ve dış ödemeler dengesinin iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Şekil 2: Dış Denge: IS-LM-BP Modeli

Şekil 2’de maliye politikasının etkinliğini gösteren IS-LM-BP modeli vardır. Toplam talebi artırarak reel GSYH(Y)’yı artırmak amacıyla para piyasası, mal piyasası ve dış ödemeler bilançosu aynı anda yönetilmesi gerekiyor. Faiz burada belirleyici bir faktördür. Genişletici para ve maliye politikaları faizlerin düşmesi ile sonuçlanırsa, sermaye çıkışları hızlanarak ödemeler dengesinin bozulmasına neden olabilir. Burada ülkenin dış ödemeler dengesi ile iç denge arasında kurulacak en ideal veya en düşük maliyetli politika sürecin başarısı açısından önemlidir. Eğer ki faiz indirimi ile piyasa canlandırılmıyorsa, alternatif yol olan iç veya dış borçlanmaya başvurulur. İç borçlanmanın yatırımları azaltma yani dışlama etkisinden ve yetersiz tasarruflardan dolayı, alternatif bir yöntem olarak dış borçlanmaya başvurulur. Fakat dış borcun faiz ödemeleri ve miktarı yönetilebilir bir pozisyonda olması gerekir. Aksi takdirde uzun dönemde daha büyük sorunlara yol açabilir. Şuan salgının ekonomik etkilerini minimuma indirmek amacıyla tüm dünyada devletler, para ve maliye politikalarını birlikte yönetmeye çalışıyorlar. Fakat maliye politikası dominanttır. Yani para politikasının amacı, enflasyon hedeflemesinden çok maliye politikasının ekonomiyi canlandırma hedefine yardımcı olmaktır. Sonuç olarak Keynes’in maliye politikasının toplam talebi ve ardından toplam arzı artırma hedefinin gerçekleşmesi için gerekli şartlar her ülke için uygulaması farklı olabilir. Bu modelin başarısı için gerekli şartlar şunlardır;

- Uygulanan kur politikası nedir (Sabit mi Serbest mi)?
- Ekonomi full kapasitede mi yoksa eksik kapasitede mi çalışıyor?
- Bütçenin finansmanı borçla mı yoksa parasal genişleme ile sağlanıyor?
- Maliye ve para politikalarının koordinasyonu başarılı mı?

Keynesyen modelde GSYH’yı oluşturan 4 temel unsur vardır. Bunlar özel tüketim harcamaları (C), planlanan yatırım harcamaları (I_P), kamu harcamaları (G) ve dış ticarettir (X-M). Dolayısıyla ekonominin dengeye gelmesi için toplam harcama (AE) kısmının toplam reel milli gelire veya çıktıya (Y_R) eşit olduğu varsayılır. O halde koronavirüsün ülke ekonomileri üzerindeki etkilerini Keynesyen modeli baz alarak incelemek uygun olacaktır. Teorik süreç ise şu şekildedir (Bhattarai 2005):

$$AE=C+I_p+G+(X-M)=Y_R \text{ (Ana Model)}$$

$$C=C_0 + c*Y_d(Y-T) \text{ (1.Model)}$$

C =Toplam özel tüketim harcamaları, C_0 =Otonom harcamalar, $c(MP_c)$ =marjinal tüketim eğilimi, Y_d = Harcanabilir kişisel gelir(Gelir(Y)-Vergi(T))

$$I_p=I_0-r*(i) \text{ (2.Model)}$$

I_p =Planlanan yatırım harcamaları, r =yatırımların faize karşı duyarlılığı, i =Reel faiz oranı

$$G=G_0 \text{ ve } X=X_0 ,$$

Bu iki değişken dışsal ve otonom kabul edilir. Çünkü ihracat dış ülkelerin talebine bağlıdır, kamu harcamaları ise zorunludur.

$$M=m_0 + m_1*Y + m_2*\lambda \text{ (Model 3)}$$

Not: M =toplam İthalat, m_0 =otonom ithalat, m_1, m_2 =ithalatın reel milli gelire ve reel döviz kurlarına olan duyarlılığı, λ =reel döviz kuru

Şu halde ana modeli oluşturan 4 kalem, her ülkenin yönetmekle karşı karşıya kaldığı ekonomik bir sistemi temsil etmektedir. Modeli tekrar yazılırsa;

$$AE=C+I_p+G+(X-M)=Y_R,$$

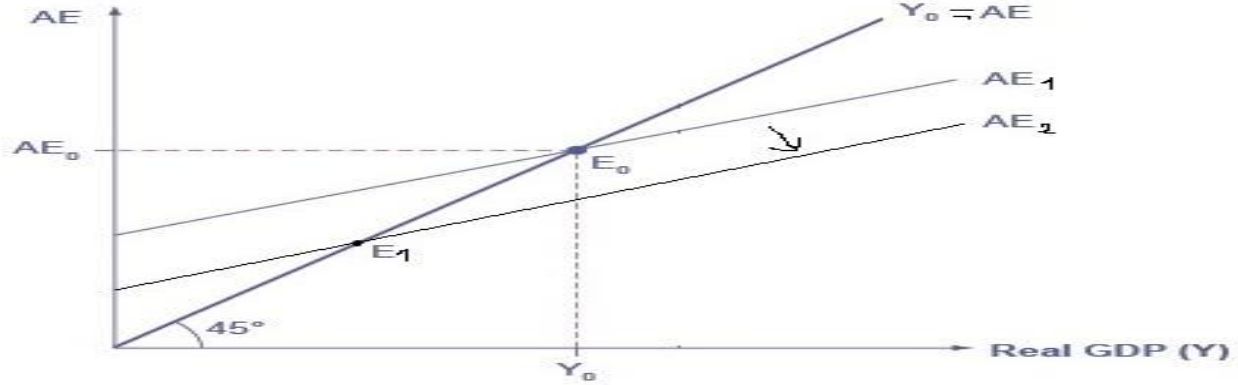
Bu modele göre, şu aşamada dünyada özel tüketim harcamaları, yatırım harcamaları ve toplam dış ticaret giderek azalırken, kamu harcamaları artmaya devam etmektedir. Fakat kamu harcamaları, toplam harcamaları veya toplam üretimi karşılamaya yetmediği için dünya genelinde reel GSYH azalmaktadır. Özetle şuan dünyada virüsün ekonomik etkileri şu şekilde;

$$AE\downarrow=C\downarrow+I_p\downarrow+G\uparrow+(X\downarrow-M\downarrow)=Y_R\downarrow.$$

Salgın nedeniyle iş yerleri kapanmakta ve böylece yatırım harcamaları azalmakta, işsizlik artmakta, özel tüketim harcamalarını finanse edecek gelir düşmekte, dış talebin düşmesi ile ihracat gelirleri, iç talebin düşmesi ile ithalat giderleri azalmaktadır. Böylece küresel GSYH'nın yaklaşık %59'unu oluşturan dış ticaret tüm dünyada azalmaktadır. Bütün bu sorunları çözmek amacıyla modele göre başvurulması gereken ve en etkili değişken kamu harcamalarıdır (G). Kamu harcamalarını aslında devlet tamamen kendisi için mal ve hizmet satın alma şeklinde kullanmaz. Bir kısmını özel tüketim harcamalarına, bir kısmını özel yatırım harcamalarına, bir kısmını da dış ticaret harcamalarına yönlendirerek piyasada toplam harcamaları ve ardından arzı tetiklemeye çalışmaktadır. Bu süreci ise, vergi affı, vergi indirimi ve vergi ötelemesi, borç ötelemesi, doğrudan yatırım kaynağı sağlama, bireylere aynı ve nakdi yardım ödemesi gibi hem talep kısmını hem de arz kısmını canlandıracak politikalarla yönetmektedir.

Salgının küresel piyasalarda hem arzı hem de talebi etkilediği ortadadır. Fakat üretim devam ederken insanların eve çekilmesi, bir anda talebi düşürmüş ve toplam talepteki düşüş ise ilerleyen dönemlerde arzın azalmasına neden olacaktır. Bu nedenle çalışmada toplam talep (toplam harcama) kısmı üzerinde durulmuştur.

Şekil 3: Keynesyen Modelde İç Dengenin Değişmesi

Şekil 3’de farazi bir ülkenin denge durumu ve ilk dengeden sapma durumu gösterilmiştir. Toplam harcamanın reel GSYH’ya eşit olduğu E_0 noktasında ekonomi dengede iken toplam talebin salgın, savaş, ani belirsizlik gibi olağan üstü bir durumda aniden azalması sonucu, toplam harcama eğrisi AE_1 ’den AE_2 ’ye kayarak yeni denge noktası E_1 olmuştur. Bu yeni dengenin anlamı ise reel GSYH’nın azalması, toplam harcamanın azalması, üretimin azalması, işsizliğin artması, istihdamın azalması, kişisel gelirin azalması, yatırımların azalması, kamu gelirlerinin azalması, dış ticaretin azalmasıdır. Şuan dünyada mevcut olan salgının ortaya çıkardığı durum artık yukarıdaki grafiğin fiiliyata dökülmüş halidir denilebilir. Peki, toplam harcama eğrisinin düşmesine neden olan sebepler nelerdir? İnsanların evlerine çekilmesi, karantina önlemlerinin artması, yatırımların azalması, dış ticaretin azalması, otonom tüketimlerin dışındaki çoğu seyahat, eğlence, lüks harcamalar gibi marjinal tüketim eğiliminin azalmasına yol açan yani uyarılmış harcamalardaki azalma.

$$\downarrow AE = AE_0 \uparrow + (c(1-t)-m) \downarrow * Y$$

Kıyası ekonominin toplam talep kısmı büyük oranda otonom toplam harcamalara yönelmiş fakat reel GSYH’ya bağlı olan marjinal toplam harcama eğilimleri daha fazla azaldığı için toplam harcamalar azalarak tasarruflara doğru kaymıştır. Önümüzdeki bir kaç ay içerisinde otonom harcamaların finansmanı için toplam tasarrufların yetersiz olacağı, böylece küresel ekonominin daha fazla daralacağı tahmin edilmektedir. Hükümetler ise daha önce ifade edildiği gibi harcamaların artırılabilmesi amacıyla hane halkına ve firmalara doğrudan gelir transferi yoluna başvurmaktadırlar.

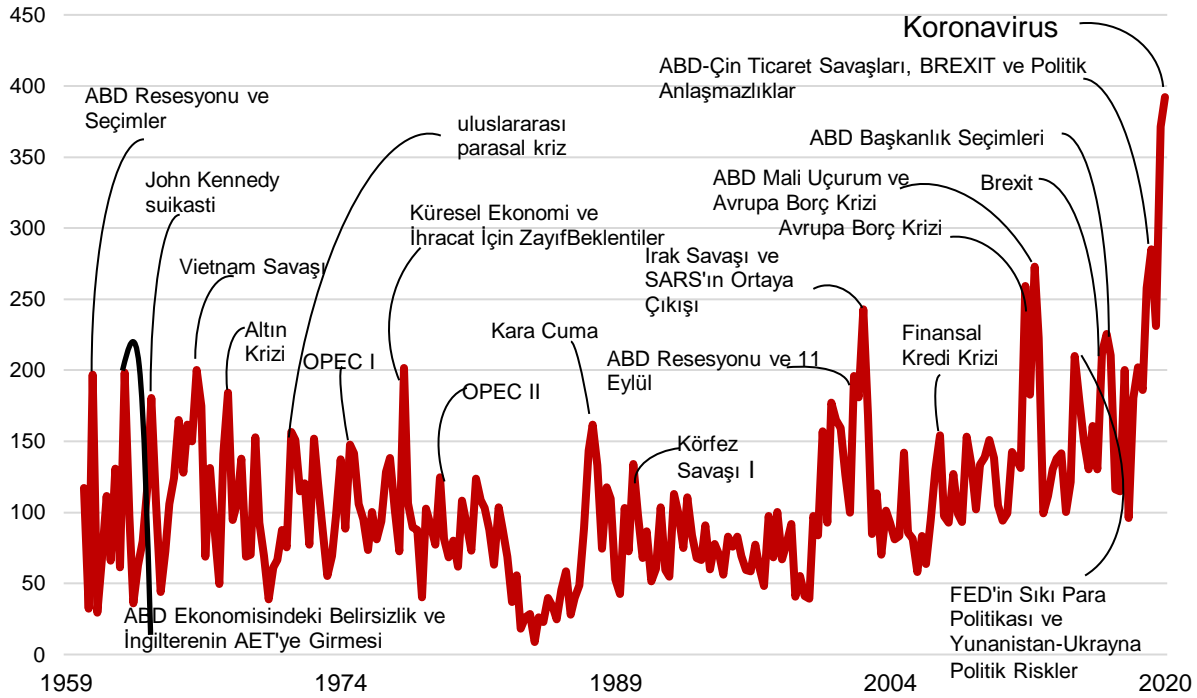
Sonuç olarak koronavirüsün tüm dünyada yayılmaya devam etmesi, her ülkede toplam talebin ve arkasından toplam arzın azalmasına yol açmaktadır. Bu süreç ise üretimin azalması, işsizliğin artması ve yatırımların azalması ile küresel ekonominin küçülmesine neden olmaktadır.

Ekonomik küçülmenin ve salgının maliyetinin azaltılması için, yukarıda özetlenen ve Keynesyen model çerçevesinde belirtilen, toplam talebi ve ardından toplam arzı kalıcı bir şekilde arttırıcı maliye ve para politikalarının, kamu harcamaları üzerinden etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

2. KORONAVİRÜSÜN KÜRESEL EKONOMİDE MEYDANA GETİRDİĞİ DEĞİŞİMLER

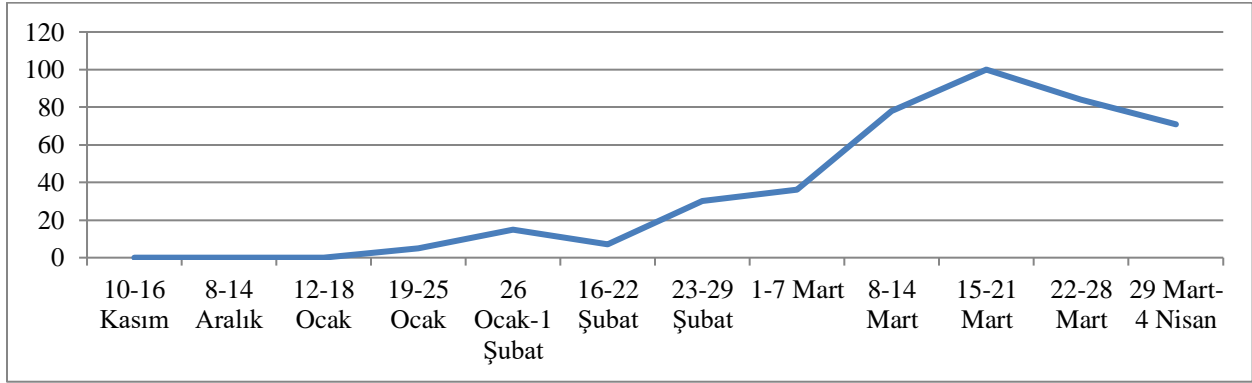
Asya'da başlayan virüs şuan kadar sadece üretimi değil küresel talep kısmını da olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Sanayi, havacılık, sağlık, turizm gibi birçok sektör büyük sorunlarla karşı karşıya kaldı ve önemli gelir kayıpları yaşanmaya başlanmıştır. Virüse karşı karantina önlemleri nedeniyle acil olmayan bütün işyerleri kapatıldı. Birçok işçi işine gidemediği gibi devam eden iş yerleri de talep yetersizliği nedeniyle işçi çıkarmaya başladılar. Böylece gelir kayıpları artık sadece üretici kısmında değil tüketici kısmında da başladı. Korku, panik ve belirsizlik nedeniyle, firmaların bir süre üretim artışına yönelmesi ve emek talebi böyle bir ortamda oldukça zordur (ILO, 2020a: 2). Asya, Avrupa, Amerika ve diğer bölgelerde ticaretin büyük oranda daralması, küresel üretim zincirini de sekteye uğratmaya başladı. Küresel üretimin %70'inden fazlasını gerçekleştiren ekonomilerin virüsle derinlemesine mücadeleleri, üretimin azalmasında en büyük etkidir. Şu halde salgının en çok etkileyeceği 3 önemli değişkenin arz, talep ve finans-sermaye kesimi olduğu ortadadır. Talep kısmındaki daralmanın bir kısmı, kamu harcamaları ve hükümetlerin gelir desteği, vergi indirimi, ayni ve ya nakdi yardımlarla özellikle gelişmiş ülkelerde telafi edilebilmektedir. Fakat korku, panik ve yayılma endişesi nedeniyle tüketici talebi, tamamının kamu desteği ile karşılanmasını olanaksız kılacak şekilde düşmeye devam etmektedir. Talebin olmadığı yerde ise arz azalır ve toplu iflasların yaşanması muhtemeldir. Böylece arz ve talep şokları meydana gelir. Finansal kesimde ise endişe, belirsizlik ve korku, yatırımcının piyasalardan çekilmesine neden olurken, küresel borsalarda ani düşüşler meydana gelmektedir. Bu durum ise döviz piyasalarındaki dalgalanmaları daha da artırmaktadır (UNIDO, 2020). Merkezi kurumlardan gelen veri ve raporlara göre, Çin, ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde imalat sanayi üretimi, dış ticaret, tüketim ve yatırımlar daralmaya başlamıştır. 2020 yılının büyüme rakamları konusunda daha önce yapılan tahminlerin hepsi geçersiz kaldı. Çünkü salgının birkaç ay boyunca Çin'in dışına yayılmamış olması, virüsün ekonomik tahminlerinin sadece Çin bazlı olmasına yol açmıştır. Oysa salgının merkezinin Avrupa ile Amerika olması ve dünyanın her yerine dağılmış olması neticesinde, IMF, DB, OECD Nisan 2020 içerisinde güncellenmiş ekonomi tahminlerini yayınlamışlardır.

Şekil 4: 1961-2020Q1 Dönemleri Arasında Küresel Belirsizlik Endeksi

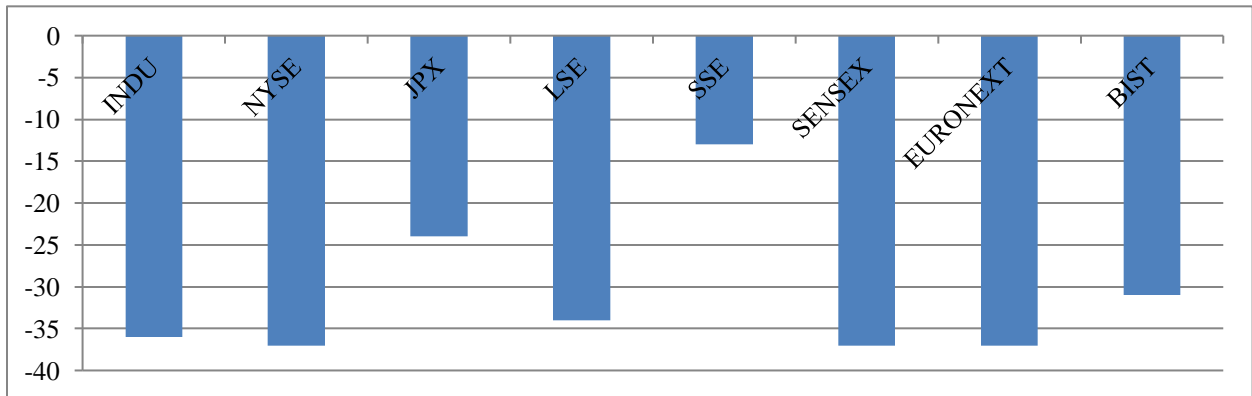
Kaynak: Ahir vd., 2018, WUI,2020.

Ekonomik faaliyetlerin güvenli bir ortamda gerçekleştirilebilmesi için belirlilik ve öngörünün yüksek olması büyük öneme sahiptir. Oysa savaşlar, seçimler, ekonomik mücadeleler, salgınlar gibi olağanüstü veya beklenmedik durumlarda belirsizlik yükselir ve bu durum küresel ekonomiyi doğrudan etkilemektedir. Şekil 4'te 1961-2020 arası küresel belirsizlik endeksinin değişimi ve bu değişimde etkili olan faktörler gösterilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi negatif beklentiler, seçimler, siyasi belirsizlik, resesyon dönemleri, OPEC krizi, Irak Savaşı, Avrupa borç krizi, BREXIT süreci, ABD-Çin merkezli ticaret savaşları neticesinde küresel belirsizlik endeksinde ani artışlar olmuş, devamında ise belirsizlikler azalmıştır. Fakat 60 yıllık süreç içerisinde, 2008 Küresel Krizi de dahil olmak üzere, son 3 yıldaki belirsizlik kadar yüksek belirsizliğin olduğu bir dönem olmamıştır. 2017'de başlayan BREXIT süreci ve ticaret savaşları, son 57 yıldaki belirsizlik endeksinin zirveye çıkmasına neden olmuştur. Henüz net olarak ticaret savaşları bitmemişken, 2020 yılında hızla yayılmaya başlayan salgının da etkisi ile küresel sistem içerisindeki belirsizlik endeksi 60 yılın zirvesine çıkmıştır. Bu grafiğin tam olarak söylediği şey şu; küresel ekonomi son 60 yılda karşılaşmadığı kadar önemli bir riskle ve belirsizlikle karşı karşıyadır. Bazı uzmanlara göre koronavirüs, neden olduğu ve olacağı ekonomik ve sosyal etkiler konusunda 1929 Buhranı ile kıyaslanacak kadar büyük bir olaydır (Inman, 2020).

Şekil 5: Goole Veri Tabanında Dünya Genelinde Koronavirüs Trendindeki Değişim

Kaynak: Google Trends, 2020. Not, veriler en son 10 Nisan'da güncellendi.

Şekil 5'te Google arama motorunda koronavirüsün dünya genelinde gündem haline gelmesi ve trendindeki değişim gösterilmiştir. Google, her yapılan aramanın veri tabanında değişim sürecinin kaydını tutmaktadır. Aramanın hiç olmadığı ve çok az olduğu dönemlere sıfır, aramanın maksimuma ulaştığı döneme 100 değerini verir. Trend süreci ise 0-100 arasında değişmektedir. Şekilde görüldüğü 12-18 Ocak arası döneme kadar internette gündem olmayan yeni tip koronavirüs, bu tarihten itibaren insanların gündemine girerek yükselen bir trendi başlamıştır. Bu tarihte koronanın insanların gündemine girmeye başlamasında, virüsün tam teşhisinin koyulması ve ardından DSÖ tarafından acil durum ilan edilmesi etkili olmuştur. Adım adım dünyanın gündemine girmeye başlayan virüs trendi, DSÖ tarafından 11 Mart tarihinde pandemi ilan edilmesinin akabinde 15-21 Mart arasında zirveye ulaşmıştır. Nisan'ın ilk haftasında ise kısmen bir azalma olsa da dünyanın gündeminde kalmaya devam etmektedir.

Şekil 6: Covid-19 Nedeniyle Ocak 2020- 23 Mart 2020 Arası Küresel Borsalardaki Kayıplar

Kaynak: CNN Business, 2020, Bloomberg, 2020.

Koronavirüsün yarattığı panik ve olumsuz beklentiler, küresel borsa piyasalarında Mart ayında tarihi düşüşlere neden olarak kısa zamanlı bir çöküş meydana getirmiştir. Öyle ki ABD ve diğer bir çok ülke piyasalarında devre kesiciler ve işlem durdurma devreye girdi. Paniğin yarattığı çöküşün etkisini azaltmak amacıyla aşağı yukarı-kayıp ve kazançlara sınırlama getirildi. Dow Jones için devre kesiciler, 1987 yılından beri sadece 2 dönemde peş peşe 4 kez devreye girmiştir. Birincisi 1997 yılında, ikincisi ise Mart 2020'de piyasaları sakinleştirmek amacıyla 15 dk işlemi tamamen durduran devre kesicilerdir (Funakoshi ve Hartman, 2020). Şekil 6'da dünyanın önde gelen borsalarında, 1 Ocak 2020-23 Mart 2020 arası dönemde koronavirüsün etkisi ile meydana gelen düşüşler gösterilmiştir. Asya, Amerika, Avrupa borsalarında ki düşüşler %20 ila %35 arasında olmuştur. Borsa piyasalarında meydana gelen bu düşüşler nedeniyle 15 trilyon dolardan fazla bir değer piyasalardan çekilmiştir. Bu kayıplar ise şirketlerin finansal kaynaklarının erimesine yol açarken, birçok şirketin iflas etmesine neden olabilmektedir. Ülkelerdeki borsa yönetimlerinin tedbirler almaları sonucu, 23 Mart'tan itibaren toparlanma başlamıştır. Toparlanma devam ederken, Nisan 2020 verilerine göre, toplam 250 piyasada 53 binden fazla şirketin değeri tekrar 93 trilyon dolara kadar yükselmiştir (WFE, 2020). Şekilde görüldüğü gibi Avrupa, Asya ve ABD borsalarındaki kayıplar %30'ları aşmıştır. Benzer şekilde Borsa İstanbul'un kayıpları %30'u bularak 125 bin bandından 83 binlere kadar gerilemiştir.

Şekil 7: Küresel Altın Fiyatlarındaki Değişim (10Ons=\$ Karşılığı)

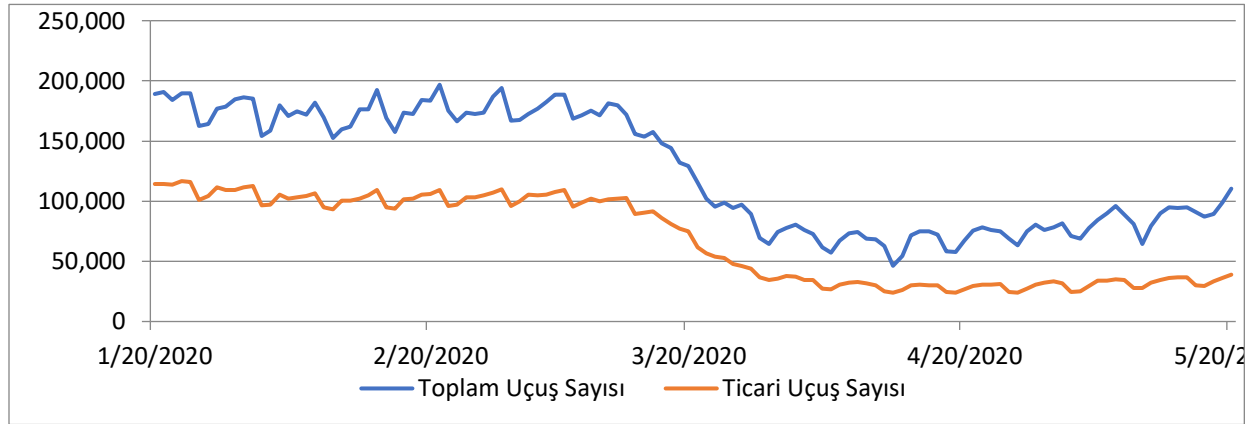

Kaynak: Goldprice, 2020. Not, veriler en son 21.05.2020'de güncellenmiştir.

Kriz, savaş, çatışma gibi dönemlerde, güvenli yatırım kaynaklarına yönelik talep artar. Bu güvenli limanlardan biri de hiç şüphesiz finansal sistem içerisinde güçlü bir konumu olan altındır. Altın, küresel piyasalarda en güvenilir ve uzun dönemli getirisi çoğu zaman garanti olan bir menkuldür. Sahibini enflasyona ve risklere karşı koruyan, karşı taraflı bir riskin olmadığı, tahvil, hisse senedi gibi prosedür gerektirmeyen ve nakde çevrilebilir bir korunma aracıdır (Sanderson, 2020). Şekil 7'de Kasım 2019 ila 21 Mayıs 2020 arasında küresel ons altın fiyatlarının koronavirüse verdiği tepki gösterilmiştir. Buna göre, altın fiyatları 2020 Şubat sonuna kadar yükselirken Martın ilk günlerinde düşüşe geçmiştir. Fakat 3 Marttan sonra yükselmiş ve 7 Martta 1680 dolara kadar çıkmıştır.

Koronavirüsün artık dünya genelinde büyük ölçüde yayılmaya başladığı ve pandemi ilan edildiği martın ikinci haftasından itibaren, altın fiyatları %11'den fazla bir düşüşle 1480 dolara kadar gerilemiştir. Trend, tersine 20 marttan itibaren dönmeye başlayarak yükselişe geçmiş ve 21 Mayıs itibari ile son 8 yılın en yüksek değeri olan 1746 dolara kadar çıkmıştır. Burada dikkat çeken nokta, küresel borsaların düşüş ve çıkış dönemleri ile altın fiyatlarının düşüş ve yükseliş dönemlerinin birbirlerinin aynısı olmasıdır. Pandemi ilanı ile küresel borsalarda ve altın fiyatlarında büyük düşüşler meydana gelmiş ve 23 Mart'tan itibaren toparlanma hızlı bir şekilde devam etmiştir. Fakat borsalar henüz kayıplarını telafi edememişken altın fiyatları, 2013 sonrası en yüksek seviyeyi test etmiştir. Bu hızlı yükselişte, belirsizliğin altın talebini artırması ve uluslararası ticaretin sekteye uğraması nihayetinde altın üretimi ve ticaretinin azalması etkili olmaktadır. Şu halde yatırımcıların ve sermaye sahiplerinin virüs nedeniyle güvenli liman olan altına yöneldikleri söylenebilir. Altın fiyatlarındaki yükselişin devam edeceği ve 2000 dolara kadar çıkacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 8: Günlük Toplam ve Ticari Havayolu Uçuşlarındaki Değişim(Bin)

Kaynak: Flightradar24,2020. Not: Veriler en son 21.05.2020'de güncellendi.

Küresel salgının Asya'nın ardından Avrupa ve Amerika kıtalarına yayılması sonucu devletlerin ilk önlemleri, uluslararası yolcu taşımacılığını engellemeye yönelik olmuştur. Özellikle turizm amaçlı seyahatlerin kıtalar arası kısıtlanması, birçok havayolu şirketinin uçaklarını hangarlara çekmelerine neden olurken, şimdiden işten çıkarmalar başlamıştır. Kuzey Amerika %32, Batı Avrupa %35, Güney Doğu Asya %20, Orta Avrupa ise yaklaşık %27 oranında uçuşları azaltmıştır. Dünya Ekonomik Forumu'nun 21 Mart'taki duyurusuna göre havayolu şirketlerinin kaybı 880 milyar doları bulacaktır (Ghosh, 2020). Birçok hava yolu şirketi, büyüme beklentisi, planlanmış uçuşlar, reklam, planlanmış harcamalar, istihdam gibi geleceğe yönelik daha önce yapılan öngörü ve planlamaların hepsini gözden geçirerek, yeni bir planlama ve araştırma sürecinin içerisine girmişlerdir. Tahmin ve beklentilerin dışında gerçekleşerek, olağanüstü bir hal alan bu yeni durum havacılık sektöründe büyük bir girdap yaratmıştır. Şekil 8'de 20 Ocak-21 Mayıs arasında toplam uçuş sayıları ve ticari uçuş sayılarındaki değişim gösterilmiştir. İki değişkenin de birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Salgının dünya genelinde yayıldığı net bir şekilde görülmeye başlandığı 5 Mart 2020 tarihine kadar, toplam ve ticari uçuşlar daha dengeli bir seyir izlerken, 5 Mart'tan itibaren radikal düşüşler meydana gelmiştir. Nisan ayının üçüncü haftası dip yapan toplam ve ticari uçuşlar sınırlı da olsa devam etmektedir. 21 Ocak ile 22 Nisan arasında günlük toplam uçuşlardaki azalma yaklaşık %76 olarak gerçekleşmiştir. Ticari uçuşlarda ise %80'e yakın bir kayıp yaşanmıştır. Asya'da virüsün etkisi kademeli olarak azalırken, Avrupa ve Amerika'da Mayıs itibari ile ivme olumlu yönde yukarı doğru dönmeye başlamıştır. Mayıs 2020 itibari ile toparlanma başlamış ve toplam uçuşlar 100 bini geçmiş fakat ticari uçuşlarda toparlanma henüz başlamamıştır. Haziranda ise havacılık sektöründe genel toparlanma başlayacaktır.

Tablo 1: 2018 Yılı Havacılık Sektörü Verileri

İstihdam Edilenlerin Sayısı	65.5 Milyon Kişi
Küresel İstihdamdaki Payı (%)	1.9
Toplam Uçuş Sayısı	38 milyon Ticari Uçuş
Toplam Yolcu Sayısı	4.3 Milyar
Küresel GDP'deki Payı (%)	3,6
Küresel GDP'ye Katkısı	2,7 Trilyon Dolar

Kaynak: International Civil Aviation Organization (ICAO), 2019, ILO, 2019.

Tablo 1'de havacılık sektörüne ait veriler gösterilmiştir. Havacılık sektörünün küresel ekonomideki etkisini sadece ekonomiye sağladığı katkı ile düşünmemek gerekiyor. Uluslararası taşımacılık ve ticarete hava yolu sektörü oldukça popüler hale gelirken, hızın hem ekonomide hem de sosyal yapıda önemi havayolu taşımacılığını daha da değerli hale getiriyor. Tabloda görüldüğü gibi, 2018 yılında yaklaşık 65 milyon kişi bu sektörde istihdam edilmiştir. 2018 yılında toplam 4.3 milyar yolcu taşınmış, toplamda 38 milyon ticari uçuş gerçekleşmiştir. Sektörün küresel GSYH'ye katkısı ise %3,6 ile 2,7 trilyon dolar değerindedir. Küresel istihdamdaki payı ise %1,9'dur. Bütün bu bilgiler ışığında, havayolu sektöründe meydana gelecek %25'lik bir daralmanın küresel GSYH'ya etkisi %1'e yakın bir değerle yaklaşık 700 milyar dolardır. Benzer şekilde istihdamın %25 oranında daralması, küresel istihdamın %0,5 oranında daralmasına neden olabilir.

2.1. Koronavirüsün Bölge Ekonomilerinde Makro Etkileri

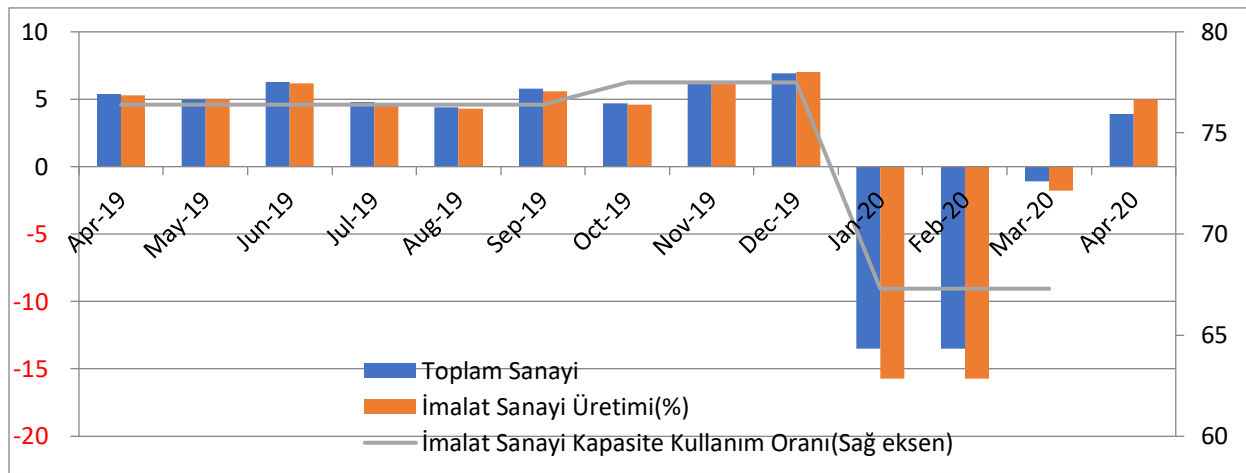
Salgın, küresel tedarik zincirini, üretimin düşmesi ve ticaretin azalması ile etkilemeye başlamıştır. Çin'in küresel tedarik zincirine katkısı çok büyük olduğu için aslında tüm dünyada üretim, 2020 Ocak itibari ile etkilenmeye başlamıştır. Çünkü salgının ilk çıktığı ve ilk etkilediği ülkenin Çin olması ve acil tedbirlerin alınması neticesinde, Çin'de sanayi ve hizmetler sektöründe toplam üretim 2020 Ocak itibari ile azalmaya başladı. Bu durum ise başta ABD ve Avrupa olmak üzere, ara ürün ithalatı yapan ülkelerin yerli üretimlerini sekteye uğratmaya başlamıştır. Yerli üretimin sekteye uğraması ise Avrupa, Amerika kıtası ve diğer bölgelerin ihracat maliyetlerinin ve toplam ihracatlarının azalmasına neden olmaktadır. Fakat 2020 Mart itibari ile artık sadece Çin kaynaklı değil, tüm dünya ülkelerinde virüs tedbirleri neticesinde, üretim ve talep zincirinin bozulmaya başladığı görülmüştür.

Çalışmanın bu bölümünde dünyanın en büyük ekonomisine ve dış ticaretine sahip 2 ülke olan Çin ve ABD’de virüs salgınının etkileri incelenmiştir. Küresel GSYH’nın yaklaşık %41’inin, küresel toplam ticaretin ise yaklaşık % 21’inin bu iki ülke tarafından gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, koronavirüsün küresel etkilerine yönelik tahminlerin ortaya çıkarılmasında, Çin ve ABD en uygun iki ekonomi olarak çalışmaya dahil edilmiştir. ABD’de vakaların 1 milyona yaklaşması ekonomiyi durma noktasına getirmiştir. ABD’de virüs vakasının geçmişi henüz iki aylık olmasından dolayı gelen ekonomik veriler sınırlı da olsa salgının etkilerini açık bir şekilde göstermektedir. Bu nedenle ABD ve Çin ekonomileri temsili iki ekonomi olarak bu çalışmaya dahil edilmiştir.

2.1.1. Koronavirüsün Çin Ekonomisi Üzerine Etkileri

İlk salgın vakasının resmi olarak tespit edildiği 17 Kasım (Davidson, 2020) itibari ile salgının küresel ekonomik etkilerini görmek için Çin önemli bir gösterge olarak kullanılabilir. Çünkü diğer ülkeler henüz karşılaşmışken, Çin yaklaşık 6 aydır verdiği mücadeleler neticesinde salgını kontrol altına almayı başarmıştır. Ekonomik göstergeler net bir şekilde gözükmemektedir. Artık koronavirüs adım adım Çin’de ekonomi üzerinde iç problem olmaktan çıkarken, tamamen dış kaynaklı bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Çünkü Çin’de süreç tersine dönmeye başlamış ve üretim kademeli olarak tekrar başlamıştır. Oysa Avrupa ve Amerika’da virüsün henüz kontrol altına alınmaması, Çin’in dış ticaretini ve uluslararası yatırımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Çin’de ekonomik tablonun en kötü olduğu dönemler 2020 Ocak ve Şubat aylarıdır. Virüse yönelik önlemlerde Aralık 2019’da önemli bir artış olduğu düşünüldüğünde, ardından gelen 3 ay Çin ekonomisi açısından büyük kayıplarla geçmiştir. Fakat 2020 Mart itibari ile imalat sanayinde büyümedeki düşüş oranı azalmış, istihdam tekrar artmaya başlamış ve ivme tersine dönmüş vaziyettedir.

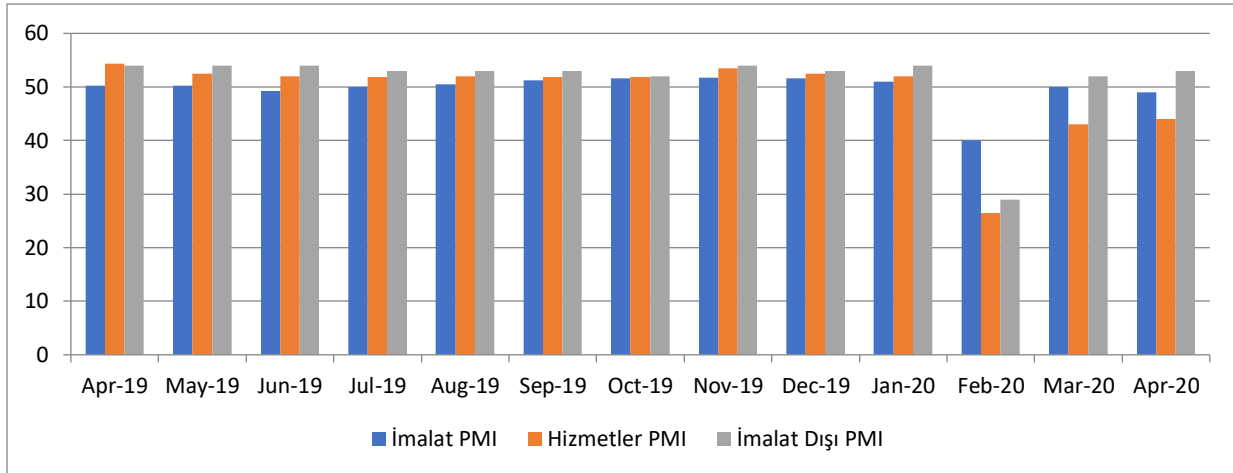
Şekil 9: Çin’de Toplam Sanayi ve İmalat Sanayi Üretimindeki Büyüme ve İmalat Sanayinde Kapasite Kullanım Oranları (%)

Kaynak: National Bureau of China, 2020. Not: KKO verileri çeyrek dönem ortalamasını göstermektedir.

Çin’de imalat sanayi üretimindeki büyüme verileri incelendiğinde, sektörün koronavirüsün etkisinde kaldığı net bir şekilde görülebilmektedir. Sanayi büyüme oranları Ocak ve Şubat 2020 dönemlerinde, 2003’ten beri en düşük seviyesine inmiştir. Kasım ayında başlayan vaka için ileri boyutta önlemlerin alınmaya başlandığı Aralık ayından sonra karantina önlemleri, üretimin kısıtlanması, talebin azalması, dış ticaretin sekteye uğraması gibi birçok nedenden dolayı imalat sanayi ve toplam sanayi üretiminde, Ocak ve Şubat aylarında %15’lere varan küçülmeler meydana gelmiştir. Şekil 9’da görüldüğü gibi Ocak 2020’de toplam sanayi sektöründe büyüme -13,5 olurken, imalat sanayi üretiminde ise -15,3 olarak gerçekleşmiştir. Şubat ayında ise Ocak ayında olduğu gibi yine imalat sanayi üretimi %15,3 küçülmüştür. Mart ayında ise imalat sanayinde küçülme bir önceki aya göre yaklaşık %13 oranında azalarak -1,8’e inmiştir. Mart ayı itibari ile Çin’de ivme pozitif yöne dönmüş ve nisanda imalat sanayi %5, toplam sanayi %3.9 büyümüştür. Şekilde yer alan kapasite kullanım oranları, 2020’nin ilk çeyreğinde bir önceki döneme göre %12 oranında düşerek %77’den %67.3’e gerilemiştir. Kapasite kullanım oranlarındaki bu yeni oran, Çin’in 2013’den beri gördüğü en düşük orandır.

Şekil 10: Çin’de İmalat, İmalat Dışı ve Hizmet Sektöründe Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI)

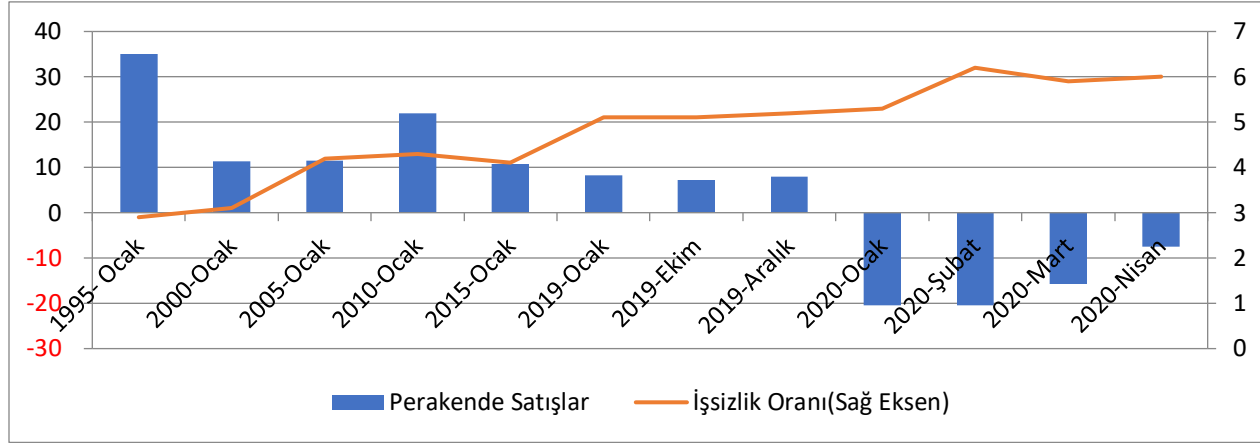

Kaynak: Trading Economics, 2020.

Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI), ülkelerde üretimin gelecek dönemlerdeki durumu gösteren önemli bir veridir. Firmalara yönelik anketler aracılığı ile ölçülen endekisle beraber, firmanın stok bilgileri, gelecek ay için sipariş bilgileri, üretim miktarı, fiyat düzeyleri gibi birçok gösterge neticesinde üretim zincirinin durumu hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür (ISO, 2019). Şekil 10’da Çin’de imalat sektörü, imalat dışı üretim ve hizmetler sektöründe satın alma yöneticileri endeksi gösterildi. Nisan 2019-Aralık 2019 dönemleri arasında sektörlerin PMI değerleri ortalama olarak yükselerek ilerlerken, imalat sanayinde 2020 Ocak itibari ile diğer sektörlerde ise 2020 Şubat itibari ile %20 ile %50 arasında düşüşler meydana gelmiştir. Özellikle imalat ve hizmetler sektörü dikkate alındığında dış ticaretinin virüs nedeniyle azalması, iç talebin düşmesi, üretimin azalması gibi birçok nedenden dolayı PMI değerleri Şubat ayında düşmüştür.

Fakat salgının Çin’de etkisinin giderek azalması, alınan önlemlerin sonuç vermeye başlaması ile mart ve nisanda PMI değerleri tekrar yükselmeye başlamıştır. Toparlanmanın devam etmesine rağmen endeks henüz salgın öncesi değere gelmemiştir. Bu endeksin azalması firmaların üretiminin ve istihdamının azalacağını göstermektedir.

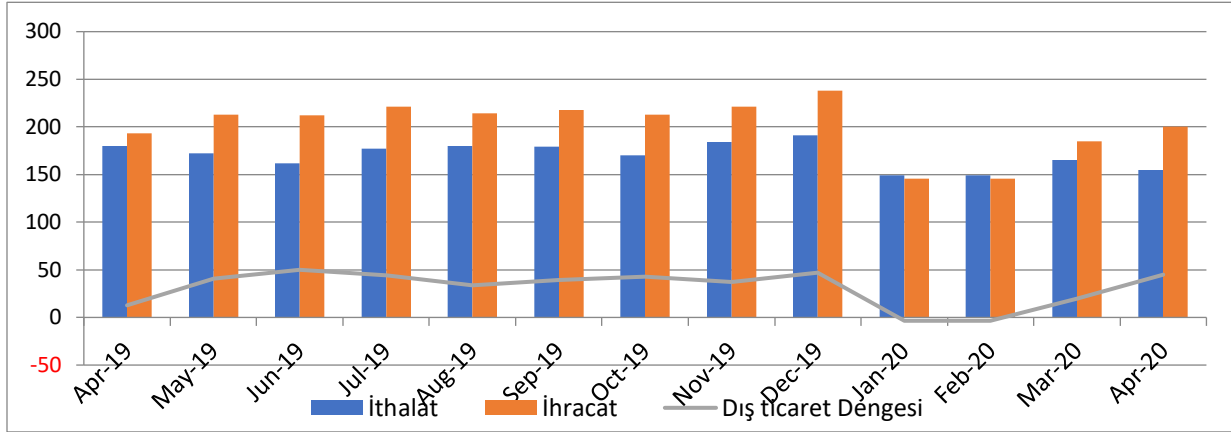
Şekil 11: Çin’in Perakende Satışlarındaki (%) ve Toplam İşsizlik Oranındaki Değişim-1995-2020 (%)

Kaynak: National Bureau of China, 2020, Index Mundi, 2019. Not: 1995 ve 2000 işsizlik oranları yıllık ortalamayı göstermektedir.

2020’de Çin’de perakende satışları 1995 yılından beri en düşük oranına inmiştir. Perakende satışlardaki büyüme, 2020 Ocak-Nisan arası negatif olmuştur. Ocak ve Şubat aylarında yaklaşık %20 küçülen Çin’deki perakende satışları, mart ayında %15, nisanda ise %7.5 küçülmüştür. Sektörlere göre en fazla düşüşler giyim, takı, mobilya, beyaz eşya, petrol ürünleri ve otomobillerde olmuştur. İnsanlar virüs nedeniyle evlerine kapanırken, temel gıdaların dışındaki alışverişlerini erteledikleri ve de tasarrufa geçtikleri anlaşılmaktadır. Otonom tüketimden çok uyarılmış tüketim harcamalarının azaldığı görülmektedir. Ayrıca işsizlik oranları Çin’de 1980 yılından beri en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2019’un son aylarında ortalama %5.2 olan işsizlik oranı, 2020 yılı Şubat ayında rekor bir artışla %6.2’ye kadar yükselmiştir. 2019’un son çeyreğinde %5.1 olan işsizlik oranı, 2020’nin birinci çeyreğinde yaklaşık %13.5 artarak ortalama %5.8 olarak gerçekleşmiştir. 2008’krizi sonrası işsizlik oranı Çin’de bir önceki döneme göre yaklaşık %7 artarak %4.3 olarak gerçekleşmişti. 2020 yılı Şubat ayında işsizliğin son 12 aylık döneme göre %20 oranında artması, koronavirüsü krizinin 2008 Krizi’nden daha ağır sonuçlara yol açabileceğini göstermektedir. Nisanda ise %6 olarak gerçekleşmiştir.

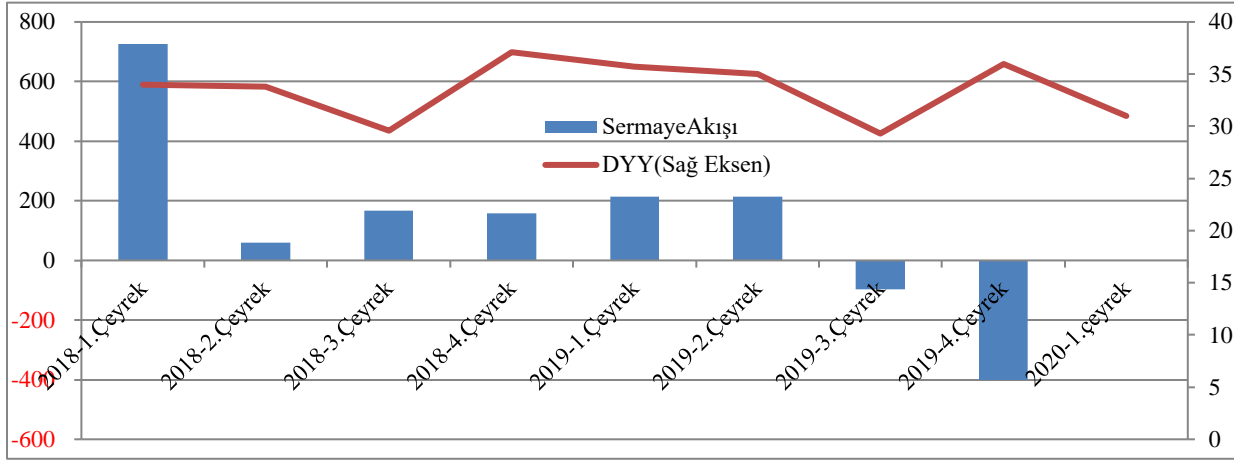
Şekil 12: Koronavirüsün Dış Ticaret Üzerine Etkileri (Milyar Dolar)

Kaynak: State Administration of Foreign Exchange in China, 2020.

Çin'in dış ticaret verileri incelendiğinde salgının etkisini burada da görmek mümkündür. İthalat ve ihracat 2019 yılı Aralık ayına kadar artarken, 2020'nin birinci ayında ihracat yaklaşık %37 oranında azalmış, ithalat ise yaklaşık %21 oranında azalmıştır. Ayrıca Ocak ve Şubat aylarında ithalat ihracatı aşarak, 2018'in ilk aylarından beri ilk defa Çin dış ticaret açığı vermiştir. Toplam ticaretin 2020'nin birinci çeyreğinde, 2019'un son çeyreğine göre yaklaşık olarak %22 oranında azalması, küresel ticaretin yaklaşık %2.6'sına denk gelmektedir. 2018 verilerine göre dünyada toplam mal ticareti 39,5 trilyon dolarken Çin'in toplam mal ticareti yaklaşık 4,6 trilyon dolardır (World Bank, 2020). Yani Çin'in 2018 yılında küresel ticaretteki payı yaklaşık %11,7'dir. Demek oluyor ki ortalama dünya ticareti, 2020'nin ilk çeyreğinde yaklaşık %2.6 oranında sadece Çin kaynaklı bir kayıp yaşamıştır. Tabii diğer ülkelerin verileri de geldiğinde durum çok daha net bir şekilde görülecektir. Fakat dünya ticareti Asya kıtasından başlayarak yavaş yavaş toparlanmaya başlamıştır. Şekilde görüldüğü gibi Çin'de ocak ve şubat aylarında, Aralık ayına göre %30'dan fazla daralma yaşanmasına karşın, mart ve nisanda toparlanma devam etmiş ve ihracat tekrar ithalatın önüne geçmiştir. Küresel önlemlerin azalmaya başlaması nedeniyle gelecek aylarda Çin'in dış ticaret performansı tekrar yükselmeye başlayacaktır. Fakat burada dikkat çeken bir nokta, Çin'de dış ticaretin azalmasında etkili olan faktörlerin büyük ölçüde Çin kaynaklı olmasıdır. 2020 Mart ve Nisan itibari ile Çin her ne kadar toparlanıyor olsa da bu defa da virüsün dünyanın diğer bölgelerine yayılmış olması, Çin'in dış ticaretinin toparlanma sürecinin uzayacağını göstermektedir. Ancak 2020'nin 3. çeyreğinin sonları ve 4. çeyreği itibari ile ciddi bir toparlanma beklenmektedir. Küresel salgın Çin'de sadece dış ticareti ve üretimi etkilememiş aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımları ve sermaye giriş çıkışlarını da etkilemiştir. Aşağıda yer alan Şekil 13, Çin'de sermaye dengesi ve doğrudan yabancı yatırımlardaki değişimleri göstermektedir.

Şekil 13: Çin’de Sermaye Akışı Dengesi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar Dolar)

Kaynak: State Administration of Foreign Exchange in China, Ministry Of Commerce People’s Republic Of China, 2020.

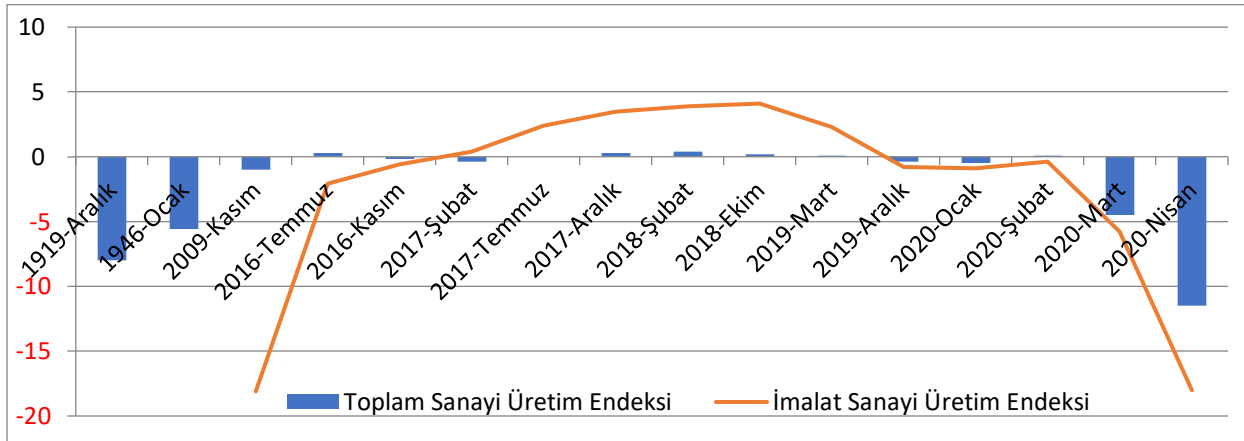
Çin’de sermaye dengesi incelendiğinde, 2016’nın ilk aylarından itibaren hep pozitif olduğu ve sermaye girişlerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Fakat 2019’un son 2 çeyreğinde sermaye dengesi negatif olmuştur. Özellikle koronavirüsün de etkisi ile 2019’un son çeyreğinde, Çin’de sermaye dengesi 400 milyar dolar açık vermiştir. 2016’dan beri ilk defa 2019’da Çin’de sermaye çıkışları girişlerden fazla olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımlar Çin’de 2019 yılı Kasım ayından itibaren düşme eğilimine girmiştir. 2020 yılı Şubat ayında bir önceki aya göre yaklaşık %40’dan fazla düşmüş ve Şubat 2020’de 2019’un aynı ayına göre yaklaşık %25 azalmıştır. Fakat Mart ayında toparlanma sürecine girmiş olmasına karşın, 2019’un birinci çeyreğine göre, Çin’de doğrudan yabancı yatırımlar 2020 birinci çeyrekte yaklaşık %17 azalarak 31 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, Çin ekonomisini kapsayan üretim, tüketim, dış ticaret, sermaye, yatırımlar, işsizlik, sektörlerin göstergeleri gibi ana kalemler incelendiğinde görülmüştür ki, Covid-19 isimli yeni tip virüs Çin ekonomisini doğrudan etkilemiştir. Ayrıca Çin, dünya mal ticaretinin yaklaşık %11,7’sini ve dünya GSYH’sının yaklaşık 16’sını oluşturduğuna göre, virüsün Çin ekonomisine olan etkisi nedeniyle küresel ekonomide ve ticarete ciddi kayıplar söz konusu olduğu artık kesindir. Özellikle imalat sanayinde üretimin düşmesi ve dış ticaretin azalması nedeniyle küresel tedarik zincirinde bozulmalar meydana gelmeye başlamıştır. Sanayi üretimi büyümesi, işsizlik oranı, perakende satışlar gibi kalemlerdeki değişimler koronavirüsün Çin ekonomisine etkilerinin 2008 Küresel Krizi’ne göre çok daha ağır olduğunu ve toplamda kayıpların daha fazla olacağını göstermektedir. Fakat Avrupa, Amerika gibi bölgelerde henüz süreç tersine dönmemiş olmasına rağmen, Çin ekonomisinde çarkların tekrar çalışmaya başlamış olması, küresel kayıpların çok daha fazla olmasını engelleyecektir.

2.1.2. ABD’de Koronavirüs ve Virüse Karşı Önlem Politikalarının Ekonomik Etkileri

Mart 2020’de salgının merkez üstlerinden biri olan Amerika, nisanda ve mayısta dünyanın en fazla salgın vakasının ve ölümlerin görüldüğü bir ülke haline geldi (Worldometer, 2020). Küresel salgının yaklaşık %30’unun sadece ABD’de olması, milyonlarca insanın risk altında olduğunu göstermektedir. Yeni koronavirüs salgını, bu yönüyle Amerika’da ekonomik, sosyal, sağlık ve siyasal sistemi diğer ülkelere göre çok daha derinden etkilemeye başlamıştır. ABD ile Çin arasında virüs vakasında en az 20 katlık bir fark bulunuyor. Şu halde ABD’de üretim, ticaret, tüketim gibi kalemlerde meydana gelecek daralmaların küresel piyasada yol açacağı olumsuz etki, Çin ve Avrupa’dan çok daha fazla olacaktır. FED başkanı Jerome Povell, ABD’nin salgının ekonomik aktiviteleri kısıtlamasından dolayı ekonominin daralmaya başladığını ve kısıtlamaların kalkmasının salgının durumuna bağlı olduğunu belirtti. Genişletici para politikası ve sıfıra yakın faiz oranlarıyla alınan tedbirlerin ne kadar sürdürülebilir olduğu konusunda kesin bir tahmin olmadığını belirtti (Walters ve Helmore, 2020). Artık Amerika ekonomisi bir resesyon sürecine girmiştir ve önümüzdeki aylarda stagflasyon süreci başlamış olacaktır. ABD’de virüsün yayılmaya başlaması, Çin’den yaklaşık 4 ay sonra olmasına karşın virüsün yol açtığı ekonomik etkiler yavaş yavaş ABD’de görülmeye başlanmıştır. Özellikle iş gücü verileri, dış ticaret, üretim endeksleri, faiz oranları, işsizlik oranları gibi çeşitli kalemlerde önemli değişimler olmuştur. ABD’de sanayi üretim endeksi son 70 yılın en düşük seviyesine indi. Tüketici güveni ise 2011’den beri en düşük seviyesine indi. Faiz oranları, para arzı, tahvil getirileri, dolar endeksi, ABD borsaları, istihdam, işsizlik gibi bir çok değişkene göre ABD’de ekonomik kriz ve stagflasyon olgusu ortaya çıkmış durumda.

Şekil 14: ABD’de Toplam Sanayi ve İmalat Sanayi Üretiminde Büyüme (%)

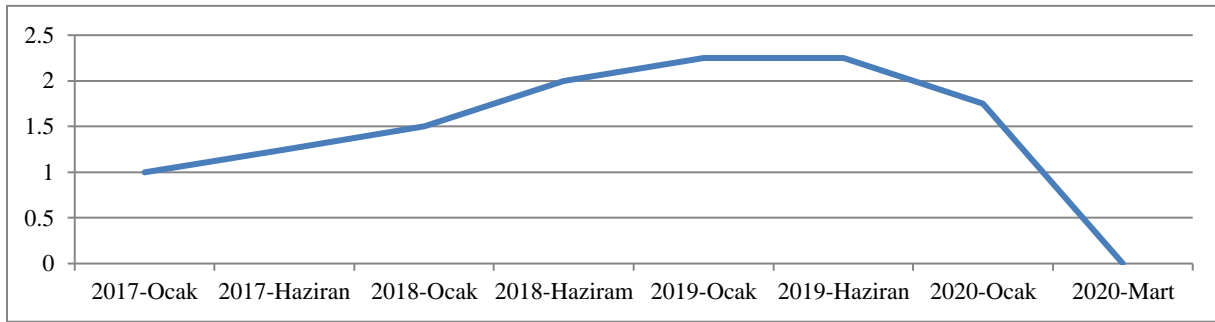

Kaynak: Federal Reserve, 2020.

2020 Şubat itibari ile ABD’de toplam sanayi ve imalat sanayi üretim endeksi düşüş eğilimine girmiştir. Toplam sanayi üretimi, 2020 Nisan ayında ABD’de son 101 yılın en düşük seviyesine gerileyerek -%11.5 olarak gerçekleşmiştir. İmalat sanayi üretimi ise 2009 Mayıs ayından beri en düşük seviyesine inmiştir.

Koronavirüs ABD sanayi sektörünü derinden etkilemiş ve mayıs ayında bu düşüşün daha fazla olacağı beklenmektedir. Ayrıca 2009 Mayıs hariç ABD’de imalat sanayinde büyüme oranı 1946 yılından beri en düşük seviyeye inmiştir. İmalat sanayi ABD ekonomisinin yaklaşık %11.6’sını oluştururken toplam istihdamın %8.6’sını oluşturmaktadır. 2018 verilerine göre sadece imalat sanayinde 12.8 milyon kişi istihdam edilememiştir (The Balance, 2018). Dolayısıyla imalat sanayinde %5.5 oranında bir küçülme, yaklaşık 2.3 milyon kişinin işini kaybettiğini göstermektedir. Süreç devam ettikçe sadece imalat sektöründe değil özellikle de hizmetler sektöründe işini kaybedenlerin sayısı katlanarak artacaktır.

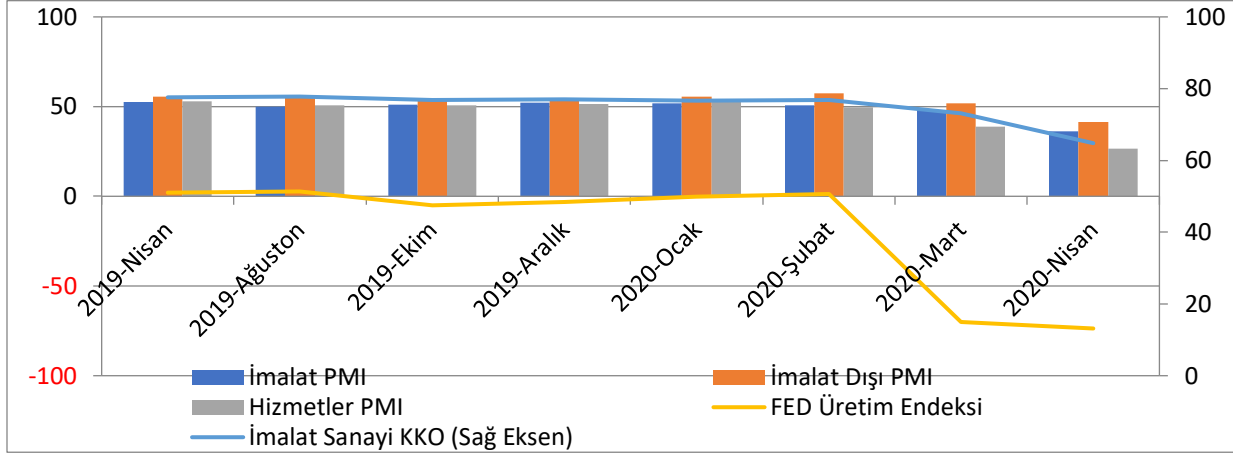
Şekil 15: ABD’nin Koronavirüse Karşı Faiz Politikası ve Faiz Oranlarındaki Değişme

Kaynak: FED, 2020.

Amerika, salgının ekonomik etkilerini azaltmak, üreticileri ve tüketicileri mali açıdan desteklemek amacıyla birçok kurtarma paketi açıkladı. Bunlardan en önemlileri, faiz oranlarının indirilmesi, yaklaşık 2,5 trilyon dolar piyasaya para sürülmesi, vergi destekleri, yardımlar gibi hem dünya ekonomisini ilgilendiren hem de ABD ekonomisini kurtarmaya yönelik politikalar. Amerika, Mart ayı içerisinde faiz oranlarında 2 defa indirmeye giderek politika faiz oranını 0-0,25 bandına çekmiştir. 1971 yılından bu yana, sadece 2008 Krizi sonrası 0,25 bandına düşen faiz oranları, tekrar yeni bir krizle mücadele etmek amacıyla en düşük seviyesine inmiştir. Bu yeni faiz oranları son 4 yılın en düşük rakamlarıdır. Amerika, piyasa genişlemesini, hem para politikası hem de maliye politikası ile sürdürmektedir. Dünyanın en büyük kurtarma paketlerinden birini açıklayan ABD, bir yandan arzı sürdürmeye çalışırken diğer yandan hane halkına doğrudan nakdi yardımlar yaparak talebin azalmasını engellemektedir. Normal dönemlerde ABD’nin piyasaya sürdüğü dolar likitidesi yüksek faizli gelişmekte olan ülkelere kayması gerekirken, küresel riskin ve belirsizliğin çok yüksek olması, doların ana vatanı olan ABD’de kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca dünyanın birçok bölgesinden doların tekrar ABD’ye dönüyor olması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kurların yükselmesine neden olmaktadır. Bu durum ise küresel ticaretin önünün tıkanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle ABD Merkez Bankası, diğer ülkelerle ticaretin daha fazla tıkanmaması amacıyla swap anlaşmaları yapmaya başlamıştır. Fakat kriz bittiğinde, 2008 Krizi sonrası olduğu gibi küresel piyasalarda doların diğer ülkelere gidecek olması, küresel sistemde genişletici bir dönemi başlatacaktır.

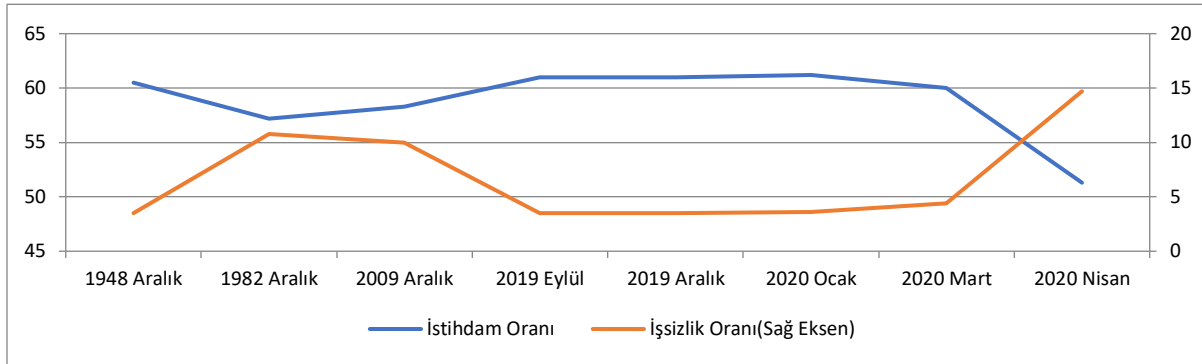
Şekil 16: Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI), FED Dallas Üretim-İş Endeksi ve İmalat Sanayi KKO (%)

Kaynak: Fxempire, 2020, Federal Reserve, 2020.

Üretim piyasaları için önemli bir gösterge olan Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI) ve Sanayi Sektörü Kapasite Kullanım Oranları (KKO), ABD’de 2020 yılı Şubat itibari ile düşmeye başlamıştır. PMI endeksinin 50’nin altında olması üretimin azalacağı anlamına gelmektedir. Mart ve nisanda ayında imalat, hizmetler ve imalat dışı sektörlerde endeksin azalmış olması, üretimdeki daralmaların gelecek aylarda devam edeceğini göstermektedir. Fabrikaların kapanmaya başlaması, iç ve dış talepte azalmaların olması, imalat ve hizmetler sektörü PMI endeksinin 2009’dan beri en düşük seviyeye inmesine neden olmuştur. PMI endekslerindeki azalmanın tam olarak söylediği şey şu; firmalar ve şirketler ara malı ve hammadde siparişlerini azaltmışlar, istihdam talebini düşürmüşler ve bütün bunların sonucunda üretim planlamasında kısıtlamaya gitmişlerdir. Benzer şekilde, firmalar üretimi azalttıkça, yeni siparişler almadıkça kapasite kullanım oranları da düşmektedir. 2019 Aralık ayında %77.7 olan sanayi sektörü kapasite kullanım oranları, 2020 Nisan ayında %64 ile ABD tarihinin en düşük oranına inmiştir. Koronavirüsü daha şimdiden 2008 Küresel Krizi’nin ekonomik etkilerini geride bırakmış durumdadır. FED üretim endeksi ise Teksas’daki iş faaliyetlerini gösteren bir endekstir. Kapasite kullanım oranlarının azalması, istihdamın azalması, üretimin sektöre uğraması gibi nedenlerden dolayı şubatta 1,2 olan endeks nisanda -73’e kadar düşmüştür. Bu yeni değer ise 2004’den beri ulaşılan en düşük rakamdır.

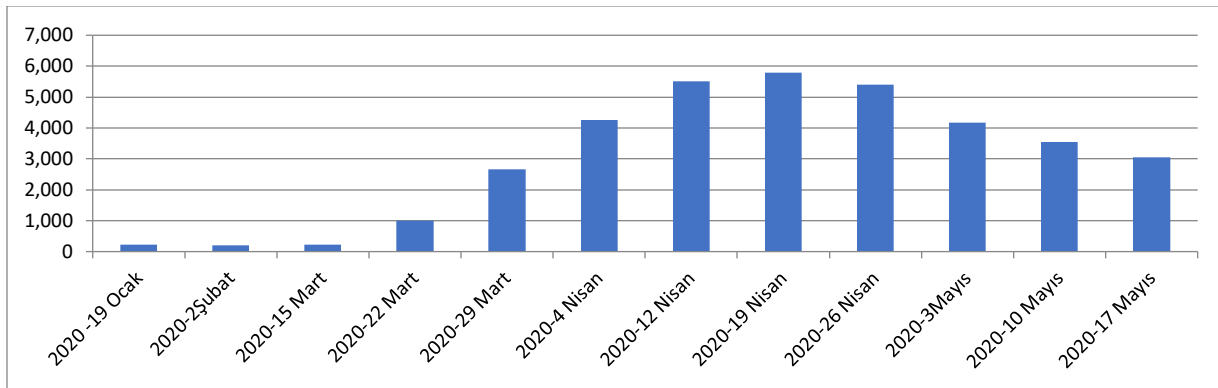
Şekil 17: ABD'de İstihdam ve İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: US Bureau Of Labor Statistics, 2020.

Salgının ABD ekonomisi üzerindeki en net etkisi iş gücü istatistiklerinde görülmektedir. İşsizlik oranı, ABD tarihinde son 80 yılın en yüksek oranına çıkmıştır. Benzer şekilde istihdam oranı da son 80 yılın en düşük oranına inmiştir. 2019 yılının son ayında ABD'de işsizlik oranı yaklaşık %3,5 iken, %11 artışla bu oran Nisan 2020'de 14.7'ye yükselmiştir. İstihdamda yaklaşık %1'lik bir azalmanın ABD iş gücünde karşılığı, toplam 158,5 milyonluk çalışan nüfusun 1,5 milyonuna tekabül etmektedir. Yani salgının etkisi ile işsizlikteki %11'lik ekstra artışın sonucu yaklaşık 16 milyon insan daha işini kaybetmiştir. 2008 Krizi'nde, ABD'de yaklaşık 8,5 milyon kişi işini kaybetmiş ve böylece işsizlik %4,2'den %10' kadar çıkmıştı. Şu halde koronavirus ABD'de işsizliği 2008 Krizi'nden çok daha fazla etkilemiş ve etkilemeye devam edecektir.

Şekil 18: ABD'de İşsizlik Başvuruları 4 Haftalık Ortalaması (Milyon)

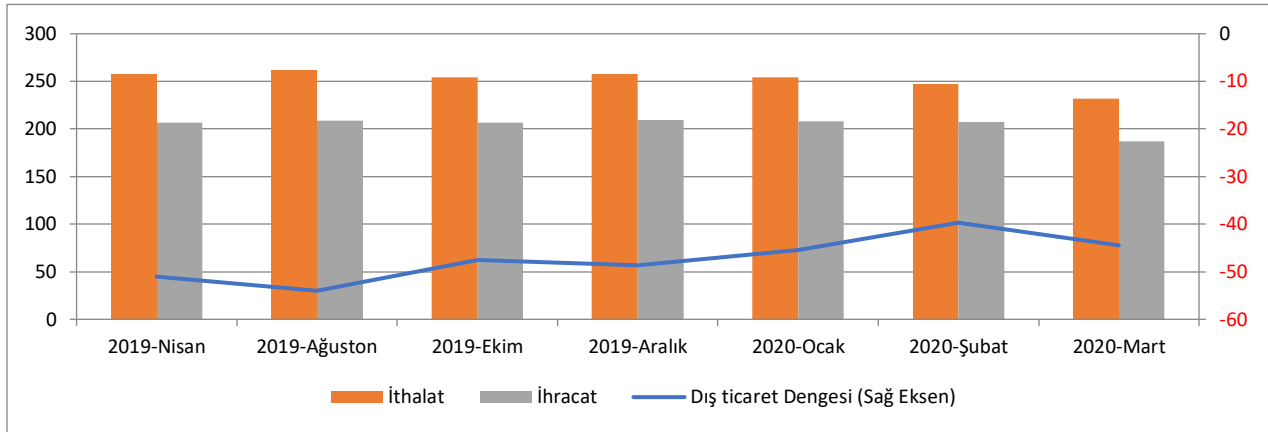

Kaynak: US Department Of Labor, 2020.

İşsizlik konusunda bir diğer önemli gösterge de, ABD'de 1 haftalık hesaplanan ve 4 hafta ortalamasını gösteren işsizlik başvurularıdır. İşini kaybedenlerin, iş bulamayanların, salgından korkup işten çıkanların, özellikle de maddi yardım almak amacıyla devlete yapmış oldukları işsizlik başvuruları, ABD tarihinin en yüksek seviyesine ulaşarak 19 Nisan'da 5,8 milyon kişiyi aşmıştır. Mayıs 17'de ise başvuruların sayısı haftalık 3 milyona kadar gerilemiştir.

Toplamda ABD’de işsizlik başvuruları 36 milyonu geçmiştir. Petrol Krizi ve 2008 Krizi dönemlerinde bu rakam 1 milyonu geçmemişti. Fakat buradaki başvuruların diğer dönemlerden önemli bir farkı, hastalıktan korunmak amacıyla çalışmak istemeyen kişilerin yapmış oldukları başvurunun etkisidir. Oysa ABD’nin geçmiş yıllarında krizler de dâhil, işsizlik başvurularının çok büyük bir kısmı iş bulamayanların veya işini kaybedenlerin yapmış oldukları başvurulardır. Korona krizinde başvuran kişilerin önemli bir kısmı ise kendini korumak amacıyla ve zorunlu karantina nedeniyle emek arzını kasten azaltanların yapmış oldukları başvurulardır. Fakat 2 ay içerisinde işsizlik başvurularının 27 kattan fazla artmış olması, ABD ekonomisi üzerinde çok büyük bir finansal yük oluşturmaktadır. Kriz devam ettiği müddetçe, hem iradi hem de irade dışı işsizlik katlanarak artabilir. Süreç, ABD ekonomisinde ve küresel piyasalarda çok riskli ve tehlikeli bir yöne doğru ilerlemektedir. Dünya, 1950’lerden bu yana sağlık, ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan en büyük krizlerden biri ile karşı karşıyadır. Sonuçları önümüzdeki birkaç ay içerisinde daha net görmek mümkün hale gelecektir.

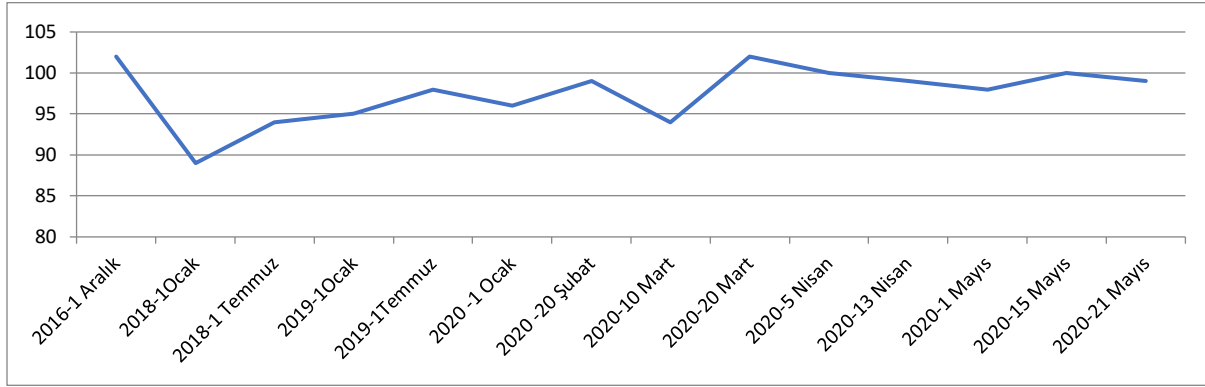
Şekil 19: ABD’de Dış Ticaret Verileri

Kaynak: United States Census Bureau, 2020.

ABD’nin dış ticaret verileri Şubat ayı itibari ile virüsün etkisinde kalmaya başlamıştır. ABD’de toplam ithalat ve ihracatı 2016 Kasım’dan beri en düşük seviyeye inmiştir. Ticaret savaşlarının etkisi ile 2019’un ortalarına kadar azalan ithalat, 2019’un son aylarından itibaren ticaret savaşlarının etkisinin azalmaya başlaması ile artış göstermiştir. Fakat 2019 Aralık’tan sonra, özellikle Çin’in virüsün etkisinde kalması nedeniyle ithalat şubat ve mart aylarında azalmaya başlamıştır. İhracat ise şubata kadar artmaya devam etmiş fakat martta 187 milyar dolara gerilemiştir. Şekilde görüldüğü gibi ihracatın ithalattan daha fazla azalması nedeniyle ABD’de azalma sürecine girmiş olan dış ticaret açığı tekrar artmaya başlamıştır. Martta dış ticaret açığı 44 milya dolara çıkmış ve değer 2016 kasımdan beri en yüksek değerdir.

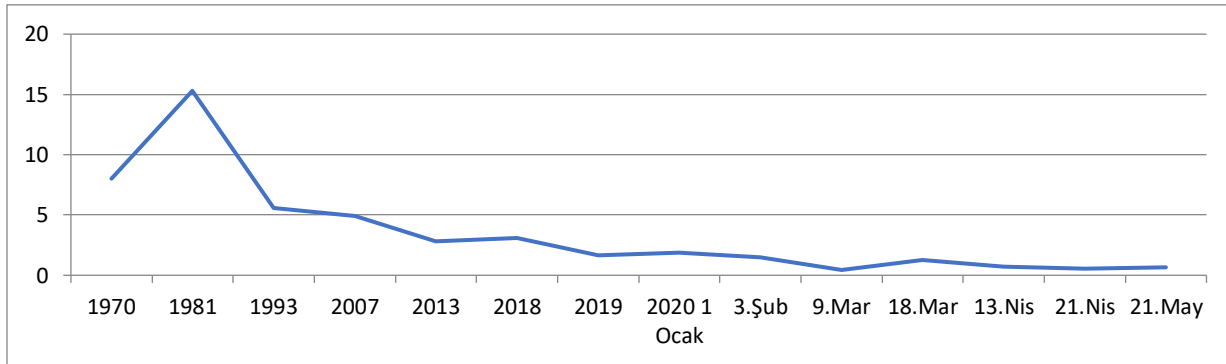
Şekil 20: Dolar Endeksindeki Değişim

Kaynak: Investing, 2020. Not: Veriler en son 21.05.2020'de güncellenmiştir.

ABD dolar endeksi doların euro, yuan, yen, sterlin, frang gibi para birimlerinden oluşan bir sepet karşısındaki ortalama değerini göstermektedir. Koronavirüsün yarattığı panik nedeniyle Martın ilk haftası düşüşe geçen dolar endeksi, bu tarihten sonra yükselerek 1 Aralık 2016'dan beri en yüksek seviyesine çıkmıştır. Bu yükselişin nedenleri arasında virüsün hızla yayılması ve küresel piyasalardan doların ayrılması ve merkeze dönmeye başlaması etkili olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin para birimlerinin dolar karşısında son 2 ayda önemli oranda değer kaybetmeye başlaması, uluslararası ticaretin sekteye uğramasına neden olan bir başka unsurdur. Doların değerlenmesi bu dönemde ABD ve küresel ihracat açısından olumsuz bir durumdur. Çünkü yükselen ekonomilerin aşırı değerli dolar karşısında ithal ettikleri ürünler azalmaktadır. Başta IMF, Avrupa Merkez Bankası ve ABD Merkez Bankası olmak üzere bazı kurumlar bu sorunun etkisinin azalması ve küresel piyasalarda dolar arzının artırılması amacıyla diğer ülkelerin merkez bankaları ile çeşitli anlaşmalar yapmaktadırlar. Örneğin FED, diğer ülkelerin merkez bankalarından tahvil satın alarak küresel dolar arzının artmasını sağlamaktadır. Fakat küresel risk çok yüksek olduğu için genişletici para politikası beklenen etkiyi yaratmıyor ve dolar değer kazanmaya devam ediyor.

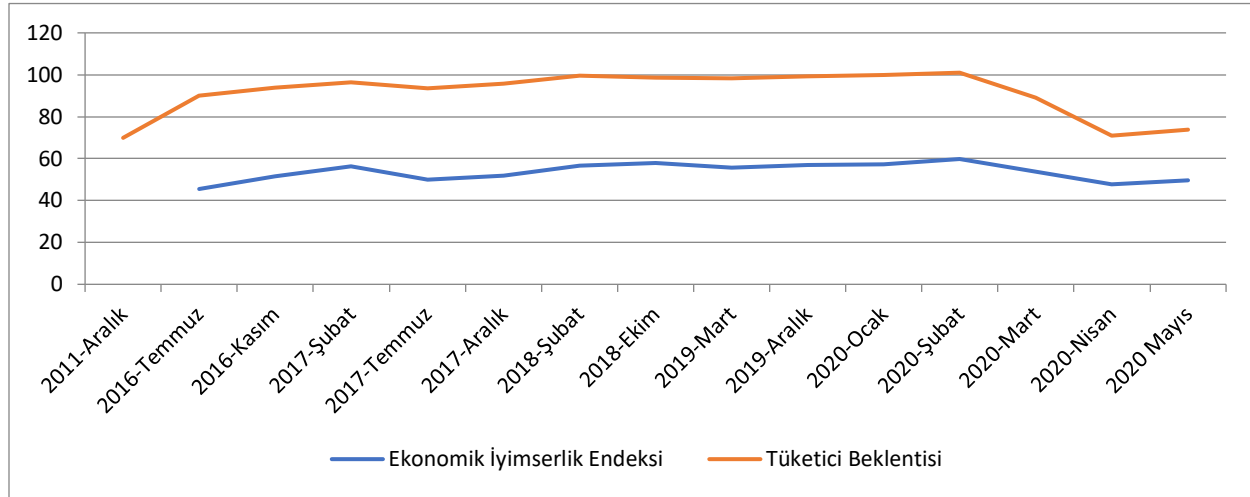
Şekil 21: ABD 10 Yıllık Hazine Getirileri (%)

Kaynak: Department Of US Treasury, 2020. Not, veriler en son 13 Nisan'da güncellendi.

ABD’de yatırım piyasaları incelendiğinde 10 yıllık hazine tahvillerinin getirilerinde %12’ine altına indiği ve önemli azalmalar olduğu görülmektedir. Tahviller 2020 yılında virüsün etkisi ile tarihin en düşük getiri oranına düşmüştür. 21 Nisan’da 0,56 oranına düşen tahvil getirileri, ardından toparlanma eğilimi gösterdiyse de salgın öncesine göre neredeyse üçte birine düşmüştür. Grafik incelendiğinde ani düşüşlerin 1981-1993 arası, 2007-2013 arası ve 2020 yılında olduğu görülmektedir. Salgının ABD piyasalarında etkisi, devlet tahvili getirilerinin 3 ay gibi kısa bir süre içerisinde %75’den fazla düşmesi ile de görülmüş oldu.

Şekil 22: ABD’de Ekonomik İyimserlik Endeksi ve Tüketici (Beklentisi) Güven Endeksi

Kaynak: Technometrica Market Intelligence, 2020, University of Michigan, 2020.

Ekonominin talep ve arz kısmını gösteren önemli göstergelerden biri ekonomik iyimserlik endeksi, diğeri de tüketici beklenti endeksidir. Ekonominin gidişatı hakkında önemli gösterge niteliğinde olan bu iki endeksin, 2020 Mart ve Nisan aylarında %40-50 arasında düşmüş olması, gelecek aylarda üretim, tüketim ve yatırım konularında ABD’de risklerin oldukça yükseğe çıktığını göstermektedir. Özellikle tüketici güven endeksi 2011 Aralık ayından beri en düşük oranına inmiştir. Tüketiciler açısından gelecek aylara yönelik endişe ve olumsuz beklentilerin arttığını göstermektedir. Mayıs ayında olumlu artışlar olsa da son 10 yılın en düşük seviyeleri devam etmektedir. Ekonomik iyimserliğin ve güven endeksinin düşmesi, satın alma alışkanlıklarının değişmesine ve böylece ekonominin arz kısmının büyük sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Koronavirüsle beraber talep yönlü krizlerin ortaya çıkması, bu yönüyle 1929 Krizi’ni andırmaktadır. Bu sorun sadece ABD’de değil bütün dünyada geçerlidir. Şuan başta ABD olmak üzere bütün Avrupa ve diğer salgının etkisinde kalan devletler, üretimin atıl kalmaması amacıyla talebi canlandıracak genişletici maliye ve para politikalarına ağırlık vermiş durumdadır. Dolayısıyla tüketici güvenini ve ekonomik iyimserlik beklentileri yükseltecek önlemler alınmaz ise özel sektör büyük ölçüde ön görüde bulunamadığı için tasarruflara yönelecektir. Böylece birçok hizmet ve mal satın alımından vazgeçildiğinde, ekonomide işsizlik en büyük sorun haline gelebilir.

Sonuç olarak ABD piyasaları koronavirüsün etkisinde kalmıştır. İşsizlik, borsalar, üretim ve tüketim kalemlerinde ciddi sorunların oluşması, ABD ekonomisinde kayıpları artırmaktadır. Fakat ABD, ekonominin durmaması amacıyla piyasayı desteklemeye devam etmektedir. Dünyanın en büyük ekonomisine sahip olan ABD’de çarkların durması, küresel ekonomi açısından büyük bir risktir. Zaten D. Trump hükümeti, ekonominin durmaması ve kısıtlamaların kaldırılması amacıyla 3 aşamalı planı devreye sokmuştur (White House, 2020). Bütün bunlara rağmen nisan ve mayıs aylarının ABD ekonomisi açısından en kötü dönemin olduğu olduğu kesinlik kazanmıştır. 2020’nin üçüncü çeyreğinde toparlanma başlayacaktır.

3. ULUSLARARASI KURUMLARIN TAHMİNLERİ DOĞRULTUSUNDA 2020 YILINA YÖNELİK KÜRESEL EKONOMİ İÇİN BİR ANALİZ

IMF, WTO ve ILO, Nisan 2020 içerisinde koronavirüsün ekonomi, ticaret ve istihdam üzerindeki etkilerini içeren raporlar yayınladılar. Bu raporlardan çıkan sonuçlara göre dünya ekonomisi 2020’de %3-4 küçülürken, küresel ticaret en iyi ihtimalle %11 küçülecektir. ILO’ya göre, dünya genelinde çalışanların %35’i büyük risk altında, işini kaybedenlerin sayısı ve kapanan iş yerleri sayısı milyonları aşacaktır. Fakat IMF virüsün ekonomik etkilerinin tahmin edilenden daha fazla olacağını belirterek nisan ayı tahminlerini tekrar güncelleneceğini belirtmiştir. Yani küresel ekonominin %3’den daha fazla küçülecebileceği tahmin edilmektedir.

IMF’nin son raporuna göre küresel salgının en çok etkileyeceği ülkelerin başında gelişmiş ülkeler gelmektedir. Gelişmiş ülkelerin küresel ekonomideki ve küresel ticaretteki paylarının yüksek olması, dünyanın büyük bölümünde yatırım ve ticaretlerinin olması koronavirüsten en fazla etkilenen ülkeler olmalarına neden olmaktadır. Rapora göre dünya ekonomisinde ve ticaretinde toparlanmalar 2020’nin son çeyreği ve 2021 yılında olacaktır. Küresel kayıpların en çok olacağı dönem ise 2020’nin ilk iki çeyreğidir.

Tablo 2: Koronavirüsün Etkisi Altında IMF’nin Küresel ve Bölgesel Bazda GSYH Tahminleri

	Reel GSYH		Kişi Başı GSYH	
	2020	2021	2020	2021
Gelişmiş Ülkeler	-6,1	4,5	-6,5	4,1
Yükselen ve Gelişmekte Olan Ülkeler	-1,1	6,6	-2,4	5,3
ABD	-5,9	4,7	-6,4	4,1
Çin	1,2	9,2	0,9	8,9
Avrupa Bölgesi	-7,5	4,7	-7,7	4,6
Türkiye	-5	5		
Dünya Geneli	-3	5,8	-4,2	4,6

Kaynak: IMF, 2020. Not: Kişi başı GSYH için uluslararası satın alma gücü paritesi baz alınmıştır.

IMF, koronavirüsün etkilerini baz alan daha önceki raporunu, virüsün Çin sınırlaması şartı altında yapmıştı. Fakat 2020 Mart içerisinde salgının pandemi haline gelmesi ile bütün tahminler çökerek yeni ve küresel bazlı bir virüsün etkisini konu alan tahmin raporu hazırlanmıştır. Rapora göre dünya ekonomisi, 2020 yılında yaklaşık %3 küçülecektir. En fazla daralmanın ise %6 ile gelişmiş ülkelerde olacağı tahmin edilmektedir. Çin, tahminlere göre %1,2 oranında büyüyecek nadir ülkelerden biridir. Fakat Çin'in potansiyel büyüme oranının %8-9 arasında olduğu göz önüne alındığında toplam ekonomik kayıpların Çin'de neredeyse gelişmiş ülkelerin kayıpları kadar olacağı görülmektedir. Muhtemel sonuçlara göre, Avrupa bölgesi yaklaşık %7,5 küçülürken, ABD'de küçülme %5,9 oranındadır. Yükselen ekonomilerin küçülme oranı ise %1,1'dir. Çin'den başka dünyada büyüme trendi pozitif kalacak nadir ülkelerden biri de Hindistan'dır. Ayrıca rapora göre Türkiye ekonomisi 2020'de %5 küçülürken, 2021'de %5 oranında büyüyecektir. Tabloda da görüldüğü gibi, IMF'nin tahminleri, 2020'nin küçülme yılı, 2021'in de toparlanma ve büyüme yılı olacağı şeklindedir. Ayrıca satın alma gücü paritesine göre tahmin edilmiş kişi başına düşen GSYH, dünya genelinde %4,2 azalacaktır. Kişi başı GSYH'da en büyük kayıplar ABD, Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde olacaktır.

Tablo 3: Koronavirüsü Etkisi Altında Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nün Küresel Ticaret İçin Tahmini

Küresel toplam ticaret yaklaşık %12 küçülecektir. En kötü senaryoda ise %35 küçülecektir.	İhracat				İthalat			
	İyimser Senaryo		Kötümser Senaryo		İyimser Senaryo		Kötümser Senaryo	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Avrupa	-12,2	20,5	-32,8	22,7	-10,3	19,9	-28,9	24,5
Kuzey Amerika	-17,1	23,7	-40,9	19,3	-14,5	27,3	-33,8	29,5
Asya	-13,5	24,9	-36,9	36,1	-11,8	23,1	-31,5	25,1
Güney ve Merkez Amerika	-12,9	18,6	-31,3	14,3	-22,2	23,2	-43,8	19,5
Diğer Bölgeler	-8	8,6	-8	9,3	-10	13,6	-22,6	18

Kaynak: WTO, 2020.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nün raporuna göre, iyi ve kötü senaryolar altında her iki durumda da dünya ticareti toplamda küçülecektir. Tabloda görüldüğü gibi ihracattaki kayıpların en fazla olacağı bölge Kuzey Amerika, ithalatta ise Güney Amerika'dır. Toparlanmanın 2021 yılında olacağı öngörülmektedir. En iyi senaryoda toplam ticaretin ortalama %12 oranında küçülme ihtimali ağırlık kazanırken, en kötü senaryoda bu kayıpların ortalama %35 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Kuzey yarım küredeki ülkelerin hemen hemen hepsinin virüsle mücadele kısıncında olmaları, toplam üretimin, toplam ticaretin ve toplam talebin azalmasında en büyük etkidir. Adım adım virüsün Güney yarım küreye yayılmasından dolayı, 2020'nin 3.çeyreğinden itibaren yeni bir krizin baş göstermesi de ön görümler arasındadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Nisan 2020 itibari ile küresel salgının istihdam üzerinde oluşturduğu risklerin ve 2020 yılının ikinci çeyreğinde görülmesi muhtemel etkilerin, koronavirüs üzerine yayınlanan 2. raporda detaylı bir analizini yapmıştır. Salgın sadece bölgesel değil tüm dünyada istihdam ve ekonomi üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır. Çalışanların sağlık sorunlarının yanı sıra işsizliğin artmasına yol açan salgında, milyonlarca iş yeri kapanma duruma geldi. Uluslararası ekonomik, sağlık, sosyal, kültürel, askeri bütün kurumlar kendi alanında salgının etkisini minimize etmek amacıyla mücadeleyi sürdürmektedirler (IOE, 2020). ILO'ya göre 3,3 milyarlık toplam istihdamın yaklaşık %81'i yani 2.7 milyar çalışan salgının en yoğun olduğu bölgelerde istihdam edilmektedir. 2020 yılının ikinci çeyreği itibari ile salgın dünya genelinde milyonlarca kişinin işini kaybetmesine ve milyonlarca firmanın da kapanmasına neden olacağı belirtilmiştir.

Raporda özellikle dikkat çekilen noktalardan biri de gelişmemiş ülkelerde çalışanların %80'den fazlasının sosyal koruma güvencesinin olmaması ve %70'den fazlasının kayıt dışı çalışanlardan oluşmasıdır. Bu durum ise salgının henüz etkilemediği Afrika gibi düşük gelirli bölgelerde, yakın zamanda salgının etkisi ile iş gücünün diğer bölgelerden daha fazla etkilenmesine yol açabilir. Ölüm oranları yükselebilir ve mevcut gelir eşitsizliğindeki bozulma daha da artabilir. Aşağıdaki tablo 4, 5 ve şekil 23, ILO'nun virüsün istihdam üzerindeki etkilerini tahmin eden son raporundaki verilerle hazırlanmıştır.

Tablo 4: ILO'nun 2020 Yılı İkinci Çeyrek Tahminleri Doğrultusunda Koronavirüsün İstihdam Üzerindeki Etkisi

Virüsün yaygın olduğu ülkelerde risk altında olan çalışan sayısı ve toplam içerisindeki payı	En riskli sektörlerde risk altındaki çalışan sayısı ve toplam içerisindeki payı	Çalışma saatlerinde beklenen düşüş ve çalışan kişi sayısı karşılığı
%81=2,7 Milyar Kişi	%37=1,25 Milyar Kişi	%6,7 =230 Milyon Kişi(40 Saat) %6,7=190 Milyon Kişi(48 Saat)

Kaynak: ILO, 2020b. Not: En riskli kilit sektörler perakende, konaklama, imalat, gıda hizmetlerini göstermektedir. %6,7'lik çalışma saatinin 230 milyon kişiye denk gelmesi haftalık 40 saat çalışma süresine göre hesaplanmıştır. Haftalık 48 saat çalışma süresine göre ise %6,7 saat 190 milyon kişidir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi toplam istihdam edilenlerin %81'i riskin en yüksek olduğu ülkelerde istihdam edilmektedir. Bu ülkelerde, perakende, konaklama, imalat gibi en riskli sektörlerde istihdam edilenlerin payı ise 1.25 milyar kişiye karşılık olarak %37'dir. Ayrıca virüs yayıldıkça ortalama haftalık 40 saatlik çalışma döneminin %6,7'lik kısmının yani yaklaşık 2,7 saat çalışma süresinin azalmasına neden olmaktadır. Bunun anlamı ise doğrudan 230 milyon kişinin işini kaybetmesi demektir. Haftalık 48 saat çalışma şartlarına göre %6,7 saatlik kaybın karşılığı 190 milyon kişidir.

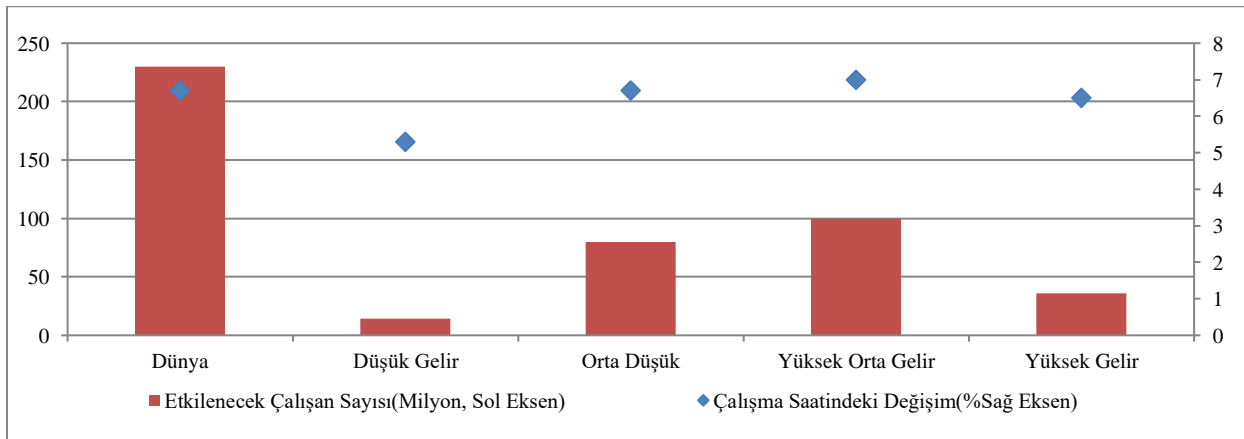
Tablo 5: ILO'nun 2020 İçin İkinci Çeyrek Tahminleri Doğrultusunda Koronavirüsün İstihdam Üzerindeki Etkisinin Sektörlerdeki Risk Görünümü

Sektör	Toplam İstihdamdaki Payı (%)	Risk Durumu
Eğitim, Halk Sağlığı ve Sosyal Hizmet Aktiviteleri, Kamu Yönetimi, Savunma, Kamu Hizmetler	14,5	Düşük
Tarım(Balıkçılık ve Orman)	26,5	Düşük Orta
İnşaat, Finans, Sosyal Sigorta Faaliyetleri, Maden ve Taş Ocakçılığı	10	Orta
Sanat, Eğlence, Rekreasyon, Ulaşım, Depolama, İletişim, diğer Hizmetler	11,5	Orta Yüksek
Konaklama ve Yemek Hizmetleri	4,3	Yüksek
Emlak; İş ve İdari Faaliyetler	4,7	Yüksek
İmalat	13,9	Yüksek
Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıtlar, Tamir...	14,5	Yüksek

Kaynak: ILO, 2020b.

Tablo 5'te toplam istihdam edilenlerin sektörel dağılımı ve sektörlerin virüse karşı risk seviyesi gösterilmiştir. Buna göre koronavirüsün en yüksek seviyede etkileyeceği sektörlerin başında toptan ve perakende ticaret, tamirat, imalat, gıda, konaklama, emlak, yemek faaliyetleri gelmektedir. Burada çalışanların oranı ise yaklaşık %37'dir. Riskin en az olduğu sektörler ise eğitim, halk sağlığı, kamu hizmetleri, kamu yönetimi gibi alanlardır. Sonuç olarak salgından ilk aşamada toplam çalışanların %37'si, ikinci aşamada ise %60'ı etkilenecektir. Süreç uzadıkça bu oran %80'e kadar çıkabilir. İstihdam edilenlerin risk göstergesi, sadece iş yerlerinin kapanması sonucu oluşacak olan işsizliği değil, çalışanların sağlığı açısından kendi iradeleri ile veya virüse yakalanmalarından dolayı işe gelmemeleri riskini de ifade etmektedir. Dolayısıyla salgının işsizlik üzerindeki etkilerini, hem emek arzında hem de emek talebinde neden olacağı azalmalarla açıklamak daha doğru olacaktır.

Şekil 23: Salgında Ortalama %6,7'lik Çalışma Saatinin Azalması ve Çalışan Karşılığının Dünyada Gelir Gruplarına göre Dağılımı

Kaynak: ILO, 2020b.

Şekil 23'te görüldüğü gibi ILO'nun nisanda yapmış olduğu tahmini hesaplamalara göre, 2020'nin ikinci çeyreğinde haftalık çalışma süresinin %6,7 saatlik kısmının azalacağı beklenmektedir. Bu etkinin en yüksek olduğu bölgeler ise orta düşük ve yüksek orta gelir grubunda yer alan ülkelerdir. Aynı zamanda yüksek orta gelir grubunda yer alan ülkelerde yaklaşık %7'lik çalışma saatinde azalma, 100 milyon çalışanın emeğine denk gelmektedir. Düşük gelir grubunda yer alan ülkelerde henüz salgının yayılımı, yüksek gelirli ülkelere göre daha az olduğu için salgından etkilenme oranı daha düşüktür. Bütün bu bilgiler ışığında Asya-Pasifik, Avrupa ve Amerika bölgelerinde yer alan ülkeler salgının merkezi haline geldikleri için salgının istihdam üzerindeki etkisine en fazla bu ülkelerin maruz kalacağı beklenmektedir.

3.1. 2020 Yılı Küresel Ekonomi ve Büyüme Tahmini İçin Sektörel Bir Analiz

Bu bölümde, Keynesyen model ile kurulan GSYH(Y) denkleminin koronavirüsten nasıl etkilenebileceği, GSYH'yi oluşturan sektörlerdeki ve dış ticaretteki değişimler bağlamında incelenmiştir. Daha sonra bölge ekonomilerinde ve ticaretinde meydana gelecek muhtemel kayıpların küresel ekonomi üzerindeki etkileri tahmin edilmiştir. Standart sınıflamaya göre GSYH'yi oluşturan 3 temel sektör vardır. Bunlar, tarım, sanayi ve hizmetler sektörüdür. Ayrıca diğer kalemi altında belirtilen vergi, sübvansiyon ödemeleri bazı durumlarda hizmetler sektörünün içerisinde yer almaktadır. Burada 2020 yılında küresel salgından dolayı GSYH'nin ne oranda değişeceği ilk olarak sektörlerin değişim oranına göre tahmin edilmiştir. İkinci olarak ise toplam GSYH'nin yaklaşık %59'unu oluşturan toplam ticaretin değişmesinin küresel GSYH'ye etkileri incelenmiştir. Sektörlerin GSYH içerisindeki payları, 2007-2018 yılları arasındaki verilerin ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Böylece her bir sektörde meydana gelen %5'lik azalmanın küresel GSYH'de meydana getireceği azalma hesaplanmış oldu. Bu hesaplama son olarak bölge ekonomileri üzerinden yapılmıştır.

Tablo 6: 2007-2018 Yılı Küresel GSYH ve Sektörlerin Payları

Sektörler	GSYH'daki Pay %					2018 Yılı Değer (Trilyon Dolar)
	2007	2011	2015	2018	2007-2018 Ortalaması	
Tarım	3,76	3,7	3,52	3	3,49	2.5 \$
Toplam Sanayi	28,59	27,39	25,56	25	26,6	21.5 \$
Hizmetler	61,64	62,92	64,86	65	63,6	55.9 \$
Diğer(Vergi sübvansiyon, vb)	6.01	5,9	6,06	7	6,2	6.1 \$
Toplam GSYH	100	100	100	100	100	85.9 \$ Toplam GSYH

Kaynak: Statista, 2020 ve World Bank, 2020. Hesaplamalarda yaklaşık değerler alınmıştır.

Tablo 6'da, 2007-2018 dönemleri arasında dünyadaki toplam GSYH'yi oluşturan sektörlerin payları, 11 yıllık ortalama payları ve 2018 yılında toplam GSYH ve sektörlerin değerleri verilmiştir. Sektörlerin ortalamalarına bakıldığında %63.6 ile hizmetler sektörünün ilk sırada ve %26.6 ile sanayi sektörünün ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. O halde salgın nedeniyle en çok etkilenen sektör olan hizmetler sektöründe meydana gelecek değişimlerin toplam GSYH üzerinde çok büyük bir etkisi olacaktır.

2018 yılında dünyadaki toplam GSYH yaklaşık 86 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektörü 21.5 trilyon dolar, hizmetler sektörü 55.9 trilyon dolar ve tarım sektörü 2.5 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2018 verileri aşağıda modellenmiştir.

Model 1: Reel GSYH₍₂₀₁₈₎=85.9\$=2.5\$Tarım + 21.5\$Sanayi + 55.9\$Hizmetler + 6.1\$Diğer

2007-2018 yılları arasında GSYH'yı oluşturan kalemlerin ortalama payları ise aşağıdaki modelde verilmiştir:

Model 2: GSYH_(2007-2008 ortalama,%)=%3,5Tarım + %26,6Sanayi + %63,6Hizmetler + %6,2Diğer

2020 yılı için büyüme tahminleri -%3 ila -%4 oranında yoğunluk kazanmaktadır. Bunun anlamı tüm sektördeki kayıplar ortalama %3-4 arasındadır. Fakat bu çalışmada hesaplamaların anlaşılır olması için her sektördeki daralmanın %5 olduğu varsayımı yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda her bir sektörün %5 küçülmesi sonucu küresel GSYH'da meydana gelecek azalma oranları ve 2018 yılında GSYH'de sektörlerin değerleri bağlamında azalış sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 7: Koronavirüs Nedeniyle Sektörlerdeki %5'lik Küçülmenin Küresel GSYH'de Azalışa Katkıları

Sektör (%5'lik Azalma)	GSYH'deki Azalış(%)	2018 Reel Verilerine Göre Azalış (Milyar Dolar): 2018 Baz Yılı
Tarım	-0.18	-250
Toplam Sanayi	-1.3	-1.075
Hizmetler	-3.2	-2.795
Diğer(Vergi vb)	-0.32	-300
Toplam Azalış	= % -5 Küresel GSYH	-4.420\$ =Cari Fiyatlarla Küresel GSYH

Not: Hesaplamalarda yaklaşık değerler alınmıştır. Not. 2018 verileri baz alınmıştır.

Tablo sonuçlarına göre tarım sektöründe meydana gelen %5'lik azalış, küresel GSYH'yi %0,18 yani binde 1,8 oranında azaltmaktadır. Toplam sanayi üretiminde virüs nedeniyle meydana gelecek %5'lik azalma durumunda, küresel GSYH yaklaşık %1,3 oranında azalacaktır. En büyük paya sahip olan hizmetler sektöründe meydana gelecek %5 oranında bir azalma ise GSYH'yı yaklaşık %3,2 oranında azaltacaktır. Ayrıca 2018 yılında toplamda yaklaşık 86 trilyon dolarlık bir küresel ekonomi baz alınır, her sektörün 2020 yılında %5 oranında düşeceği varsayılırsa, şu halde 2018 baz yılına göre küresel GSYH'da yaklaşık 4,4 trilyon dolarlık bir kayıp yaşanacaktır.

Koronavirüsten en fazla etkilenen alanlardan bir diğeri ise dış ticarettir. Salgınla beraber uluslararası mal ve özellikle hizmet ticareti önemli ölçüde azalmaya başlamıştır. 2018 verilerine göre toplam dış ticaretin GSYH içerisindeki payı %59'dur. Mal ticaretinin payı %46, hizmetler ticaretinin payı ise %13'tür. Dünya Ticaret Örgütü'nün tahminlerine göre toplam ticaret en iyi durumda 2020 yılında %12, en kötü senaryoda %30 azalacaktır. Analiz sonuçları aşağıdaki Tablo 8'de yer almaktadır.

2018 verileri baz alınarak yapılan hesaplamalara göre toplam dış ticarete %10'luk bir azalmanın küresel GSYH'ye etkisi yaklaşık %5,9'luk bir azalmadır. Mal ticaretinde meydana gelecek %10'luk azalmanın etkisi ise %4,6'dır. Benzer şekilde hizmet ticaretinde %10 oranında bir azalma, küresel GSYH'nin %1,3 oranında azalmasına yol açacaktır.

Tablo 8: Korona Nedeniyle Dış Ticaretteki Azalmanın GSYH'ya Muhtemel Etkisi (%)

	2018 Yılı Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)	2018 Yılında Ticaretin GSYH İçerisindeki Payı(%)	%10'luk Daralmanın GSYH'ya Etkisi (%)
Mal Ticareti	39,474	46	-4,6
Hizmet Ticareti	11,550	13	-1,3
Toplam Ticaret	51,024	=%59 Toplam GSYH içindeki payı	=% -5,9 Toplam GSYH'daki Kayıp

Kaynak: World Bank, 2020. Hesaplamalarda yaklaşık değerler alınmıştır.

Salgın nedeniyle küresel ticarete ve küresel üretimdeki muhtemel kayıpların bölge ekonomileri üzerinden hesaplanması ise aşağıdaki 2 tabloda yer almaktadır. İlk olarak bölge ekonomilerinin toplam ticaret ve toplam GSYH'daki payları hesaplanmış daha sonra her bir bölgede %10'luk kayıpların dünya ticaretindeki ve dünya GSYH'sındaki kayıplar hesaplanmıştır.

Tablo 9: Çin, ABD ve AB'nin Küresel Ticaret ve GSYH'deki Payları

2018 Baz Yılı	Bölge Ekonomilerinin Küresel GSYH'deki Payları(%)	Bölge Ekonomilerin Küresel Ticaretteki Payları(%)
AB	21	34.5
Çin	16	10.5
ABD	24	10.2
Diğer	39	44.8
Toplam	100 (Küresel GSYH)	100 (Küresel Ticaret)

Kaynak: World Bank, 2020. Hesaplamalarda yaklaşık değerler alınmıştır. Baz alınan yıl 2018'dir

Tablo 9'da AB, ABD ve Çin'in küresel GSYH ve toplam ticaret içindeki payları gösterilmiştir. 3 bölgenin dışında kalan ülkelerin payı GSYH'de %39, ticarete yaklaşık %44'tür. Salgının merkezi haline gelen ABD ve AB ile salgının ilk çıktığı Çin'in küresel ticaretteki paylarının toplamı yaklaşık %55'tir. Bu üç bölgenin GSYH içerisindeki payları ise yaklaşık %61'dir. Dolayısıyla bu üç bölgede meydana gelecek kayıpların küresel ekonomi üzerine etkisi, toplam kayıpların yaklaşık %61'i kadar olacaktır.

Tablo 10: Çin, ABD ve AB'de %10'luk Daralmanın Küresel Çıktılar Üzerine Etkisi

2018 Baz Yılı	Bölge GSYH'lerindeki %10'luk Daralmanın Küresel GSYH Etkileri (%)	Bölge Ticaretindeki %10'luk Daralmanın Küresel Ticarete Etkileri(%)
AB	-2.1	-3.4
Çin	-1.6	-1.05
ABD	-2.4	-1.02
Toplam	= -6.1 Küresel GSYH'daki Kayıp	= -5.5 Küresel Ticaretteki Kayıp

Not: Hesaplamalarda yaklaşık değerler alınmıştır.

Tablo 10’da her bir bölgenin ekonomisinde ve ticaretinde meydana gelecek %10 oranındaki kayıpların küresel kayıplara etkisini gösteren sonuçlar verilmiştir. Buna göre, AB ekonomisinde meydana gelecek %10’luk küçülme, dünya ekonomisinde %2.1 oranında bir kayba sebep olacaktır. Dünyanın en büyük ekonomisine sahip Amerika’nın küresel ekonomiye etki ise yaklaşık %2.4 olacaktır. Ticaretteki kayıpların etkisi incelendiğinde en büyük kayıp AB üzerinden olacaktır. Çünkü AB, küresel ticaretin yaklaşık %34’ünü temsil etmektedir. Çin ve ABD ticaretlerindeki %10’luk azalmanın katkıları da ayrı ayrı yaklaşık %1’dir. Tabloda da görüldüğü gibi bu üç bölgede toplamda %10’luk kayıplarının küresel ekonomiye etkileri %6.1 ve ticarete etkileri yaklaşık %5.5’tir.

Çalışmanın teorik kısmı ve analiz kısmı böylece irdelenmiş oldu. Bu durumda gerek dış ticaret gerek sektörlerin üretimi açısından oluşacak bir daralma küresel GSYH’da azalışa yol açacaktır. Keynesyen model ile bir ülkenin analizinin yapıldığı 1. Bölümde görüldüğü gibi her ülke için uygulanacak maliye ve para politikaları bazı farklılık gösterse de hepsinin ortak yanı, genişletici para ve maliye politikaları bizzat kamu harcamaları kalemi ile uygulanmasının gerekliliğidir. Koronavirüs salgının artık küresel ekonomiye küçülteceği kesinlik kazanmıştır. Çünkü 1. çeyrek ve 2. çeyreğin ilk ayları kayıplarla geçmiştir. Ancak 3. çeyreğin son dönemlerine doğru küresel kayıplar yerini üretime ve büyümeye bırakacağı tahmin edilmektedir. 2020 yılının son çeyreğinde, önceki 3 çeyrek dönemlerinde meydana gelen kayıpların telafisi çok zor olacaktır. Bu nedenle 2020 yılında bir önceki yıla göre ekonomiler küçülecek, işsizlik artacak, sermaye yatırımları düşecek, iflaslar artacaktır. Bütün bunları yanı sıra ülkeler adım adım ekonomiyi tekrar çalıştırmaya başladılar. Ayrıca piyasaları maliye ve para politikaları ile genişleterek üretim ve tüketimin daha fazla düşmesini engellemektedirler.

SONUÇ

Covid-19 isimli yeni koronavirüs hızla yayılmaya devam ediyor ve henüz kontrol altına alınmış değildir. Salgın dünya genelinde ekonomik aktiviteleri daha ilk baştan etkilemeye başladı. Salgının ekonomik etkileri ilk dönemlerde sadece Çin üzerinden hesaplanmıştı. Fakat virüsün pandemi haline gelmesi, bütün plan, hesap ve değerlendirmeleri geçersiz kıldı. Avrupa ve Kuzey Amerika’da iktisadi faaliyetleri neredeyse tıkama noktasına getiren salgın, artık küresel bir sorun haline gelmiştir. Nisan 2020 itibari ile dünya genelinde imalat sanayi ve toplam sanayi üretimi azalmaya başladı. Hizmetler sektöründe insanların evlere kapanmaları nedeniyle ciddi kayıplar yaşanmaya başlandı. Uluslararası ticarete, uçuşların ve yerel üretimlerin azalması nedeniyle düşüşler meydana gelmiştir. Altın fiyatları son 10 yılın en yüksek seviyesi olan 1750 dolara çıkarken, küresel risk endeksi 1960 yılından beri en yüksek noktaya ulaştı. Mart 2020 içerisinde küresel borsalardaki kayıplar %30’lara yaklaştı. Küresel ticari uçuşlarda ve toplam uçuşlarda %78’lere varan azalmalar meydana gelmiştir. Bütün bu sonuçlar gösteriyor ki, salgının pandemi kabul edilmesinin üzerinden yaklaşık 3 aylık bir süre geçmiş ve bu kadar kısa sürede dünya ekonomisinde 21. yüzyılın en kötü senaryosu oluşmaya başlamıştır.

IMF ve Dünya Ticaret Örgütüne göre küresel ekonomi 2020’de %3-4 arasında küçülecek, ticaret ise en iyi ihtimalle %12 azalacaktır. Ayrıca ILO’ya göre küresel işsizlik ilk aşamada %7 artacak ve milyonlarca iş yeri daha şimdiden kapanmış durumdadır. Ayrıca toplam istihdamın yaklaşık %35’i en riskli sektörlerde ve ülkelerde yer almaktadır. ABD’de sanayi üretim endeksi son 101 yılın en düşük seviyesine inerken Çin’de sanayi üretimi Ocak ve Şubat aylarında %15 daralmıştır. ABD’de işsizlik oranı hızla artarken son 3 ayda haftalık işsizlik başvurusu yapanların sayısı 300 binden 5.7 milyona kadar çıkmış ve toplam 36 milyonu geçmiştir. Faiz oranları ABD’de sıfıra inmesine karşın sanayi ve hizmetler sektöründe PMI endeksleri hızla aşağı düşmüş, kapasite kullanım oranları ABD tarihinin en düşük seviyesine inmiştir. Çin’de imalat üretimi ocak ve şubat aylarında %15 küçülmesine karşın olmasına karşın mart ayında toparlanma içerisine girmiştir ve nisanda %5 büyümüştür. Çin’de virüs nedeniyle meydana gelen işsizlik 1995 yılından beri en yüksek seviyeye ulaşırken, sanayi sektörü kapasite kullanım oranları da 2013’ten beri en düşük seviyesine inmiştir. Çin ve ABD ekonomisi üzerine yapılan analizler gösteriyor ki, daha şimdiden koronavirus ekonomileri derinden etkilemeye başlamıştır. Bazı kalemlerdeki veriler koronavirusun, 2008 Krizi’nden sonraki en kötü duruma yol açtığını gösterirken başka kalemlerdeki veriler ise 2008’in etkisini de geride bırakan sonuçlara yol açtığını göstermektedir. Fakat bütün bunlara rağmen ABD, Almanya, Çekya, Danimarka, Avusturya, Çin, Norveç gibi birçok ülke, adım adım özellikle üretimi daraltan kısıtlamaları kaldırmaya başladılar. Dünya Sağlık Örgütü henüz kısıtlamaların kaldırılması için erken dese de, ülke yönetimleri ekonomik kayıpların daha fazla artmaması için süreci tersine döndürmeye başlamışlardır. Devletlerin ekonomik önlem olarak aldıkları en büyük tedbir, gelişmişlik seviyesine göre uyguladıkları genişletici para ve maliye politikalarıdır. Kamu harcamalarındaki artış piyasaları canlandırmak için kullanılan önemli ve şu süreçte en etkili bir politika haline gelmiştir. Bazı ülkeler mevcut olan bütçeleri ile bu süreci yönetirken bütçesi uygun olmayan ülkeler ise parasal genişleme ve IMF’den borçlanma yoluna başvurmuşlardır.

Çalışmanın 1. bölümünde Keynesyen Model’e göre virüs nedeniyle, bir ülkenin karşı karşıya kaldığı makro ekonomik denge detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Modelde en etkili faktörün kamu harcamaları olduğu, kamu harcamalarının piyasada etkili bir şekilde kullanılabilmesi için iç ve dış dengelerin, özellikle faiz ve enflasyon sürecinin iyi yönetilmesi gerektiği belirtilmiştir. Her ne kadar para politikasının bu süreçteki ana hedefi enflasyon hedeflemesi yerine maliye politikasına yardımcı olmak olsa da, kontrolden çıkmış bir para politikası nedeniyle hiper enflasyon riski öne çıkmaktadır. Ayrıca genişletici para politikasının faizle alakalı olan kısmı, özellikle ödemeler dengesinde açık olan ülkelerde sermaye çıkışlarının daha fazla artabileceğini ve dış ticaret yapmanın maliyetlerinin artabileceğini ortaya çıkarmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin dolar ihtiyacı göz önüne alındığında kamu harcamalarının finansmanı için parasal genişleme mi yoksa dış borçlanmanın mı daha iyi bir politika olacağı iyi analiz edilmelidir. ABD 2,5 trilyon dolarlık genişletici bir para politikası uygulasa da dolar ABD dışına çok fazla çıkmamaktadır. Dolar endeksinin küresel piyasada salgın nedeniyle yükselmesi, bir çok ülkenin döviz ihtiyacını artırırken, merkez bankaları FED ile özel swap anlaşmaları yapmaktadırlar.

Sonuç olarak, koronavirüs, 20. yüzyıldan bu yana küresel ekonomiyi en hızlı ve en derinden etkileyen krizlerden birine yol açmıştır. Ekonomi ve sağlık bilimi hiç olmadığı kadar bir özveri ve anlam ile süreci yönetmeye çalışmaktadır. Salgınla beraber ekonomi ve sağlık sistemleri sorgulanmaya başlandı ve süreç sonunda değişimin olmaması artık kaçınılmaz hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahir, H., Bloom, N., & Furceri, D. (2018). World Uncertainty Index. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3275033
- BBC, (2020). <https://www.bbc.com/news/world-europe-52291326>
- Bhattarai, K. (2005). Keynesian Models for Analysis is of Macroeconomic Policy. University of Hull, HU6 7RX, UK.
- Bloomberg, (2020). <https://www.bloomberg.com/middleeast>
- CNN Business, (2020). https://money.cnn.com/data/world_markets/europe/
- Davidson, H. (2020). First Covid-19 case happened in November, China government records show – report. <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/13/first-covid-19-case-happened-in-november-china-government-records-show-report>
- Department Of US Treasury, 2020. <https://www.treasury.gov/resource-center/data-chart-center/interest-rates/pages/TextView.aspx?data=yield>
- FED, (2020). <https://www.federalreserve.gov/data/intlsumm/current.htm>
- Flightradar24, (2020). <https://www.flightradar24.com/data/statistics>
- Funakoshi, M. & Hartman, T. (2020). Mad March: how the stock market is being hit by COVID-19. <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/stock-market-volatility-coronavirus/>
- Fxempire, (2020). <https://www.fxempire.com/macro/united-states/manufacturing-pmi>
- Ghosh, I. (2020). This chart shows how airlines are being grounded by COVID-19. <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/this-chart-shows-how-airlines-are-being-grounded-by-covid-19/>
- Goldprice, (2020). <https://goldprice.org/spot-gold.html>
- Google Trends, (2020). <https://trends.google.com/trends/explore?q=coronavirus>
- Goswami, M. (2014). L1 – Macroeconomic and Financial Implications of Fiscal Policy. IMF Institute. <https://www.imf.org/external/region/tlm/rr/pdf/aug1.pdf>

- ILO, (2018). https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_615594.pdf
- ILO, (2020a). COVID-19 and the world of work: Impact and policy responses. ILO Monitor 1st Edition. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf
- ILO, (2020b). ILO Monitor 2nd edition: COVID-19 and the world of work Updated estimates and analysis. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf
- IMF, (2020). World Economic Outlook-2020 Apr. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>
- Index Mundi, (2019). https://www.indexmundi.com/china/unemployment_rate.html
- Inman, P. (2020). A hundred years on, will there be another Great Depression? The Guardian. <https://www.theguardian.com/business/2020/mar/21/100-years-on-another-great-depression-coronavirus-fiscal-response>
- International Civil Aviation Organization (ICAO), (2019). Aviation Benefits Report 2019. <https://www.icao.int/sustainability/Documents/AVIATION-BENEFITS-2019-web.pdf>
- Investing, (2020). <https://tr.investing.com/indices/usdollar>
- IOE, 2020. Joint Statement on COVID-19 by International Organisation of Employers and International Trade Union Confederation. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/genericdocument/wcms_739522.pdf
- ISO, (2019). İSO Türkiye ve İstanbul İmalat PMI. <http://www.iso.org.tr/projeler/iso-turkiye-ve-istanbul-imalat-pmi/>
- Ministry Of Commerce People's Republic Of China, (2020). <http://english.mofcom.gov.cn/>
- National Bureau of China, (2020). <http://www.stats.gov.cn/english/>
- NEJM, (2020). First Case of 2019 Novel Coronavirus in the United States. <https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMoa2001191?articleTools=true>
- Our World In Data, (2020). Corona Virus Disease-Statistics And Research. <https://ourworldindata.org/coronavirus>
- Papadimitriou, D. B., Wray, L.R. (1994). Flying Blind: The Federal Reserve's Experiment with Unobservables. Public Policy Brief no. 15. Annandale-on-Hudson, N.Y.: The Jerome Levy Economics Institute.
- Sanderson, H. (2020). Gold bugs vindicated by coronavirus rally. Financial Times. <https://www.ft.com/content/d3334720-e211-4779-a30f-85bcd4239>

- State Administration of Foreign Exchange in China, (2020). <https://www.safe.gov.cn/en/DataandStatistics/index.html>
- Statista, (2020). <https://www.statista.com/statistics/256563/share-of-economic-sectors-in-the-global-gross-domestic-product/>
- Stupak, J.M. (2019). Fiscal Policy: Economic Effects. Congressional Research Services Report, R45723. <https://fas.org/sgp/crs/misc/R45723.pdf>
- Technometrica Market Intellince, 2020. <http://www.technometrica.com/our-expertise-StatisticalAnalysisy.html>
- The Balance, (2019). US Manufacturing Statistics and Outlook. <https://www.thebalance.com/u-s-manufacturing-what-it-is-statistics-and-outlook-3305575>
- Trading Economics, (2020). <https://tradingeconomics.com/china/manufacturing-production>
- UNIDO, (2020). Coronavirus: The Economic Impact. <https://www.unido.org/stories/coronavirus-economic-impact>
- United States Of Census Bureau, (2020). <https://www.census.gov/>
- University of Mighigan, (2020). <https://data.sca.isr.umich.edu/>.
- US Bureau Of Labor Statistics, (2020). <https://www.bls.gov/>
- US Department Of Labor, (2020). <https://www.dol.gov/>
- Walters, J., Helmore, E.(2020). US may be in recession amid Covid-19 crisis, says Fed chair Jerome Powell. <https://www.theguardian.com/business/2020/mar/26/us-recession-coronavirus-crisis-fed-chair-jerome-powell#maincontent>
- WFE, (2020). <https://www.world-exchanges.org/>
- White House, (2020). Opening Up America Again. <https://www.whitehouse.gov/openingamerica/>
- WHO, (2020). WHO Announces COVID-19 Outbreak a Pandemic. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/who-announces-covid-19-outbreak-a-pandemic>
- World Bank, (2020). <https://data.worldbank.org/indicator/TM.VAL.MRCH.CD.WT>
- Worldometer, (2020). <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
- WTO, (2020). https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm
- WUI, (2020). <https://worlduncertaintyindex.com/data/>